

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 20__ р.

ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА. УКЛАДАННЯ ЗБІРКИ ХУДОЖНЬО-ДИДАКТИЧНИХ
ІГОР

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗДОМ-16
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Стопчак Наталія Павлівна

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Бадіца М. В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
1.1. Виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом образотворчого мистецтва у науковому дискурсі.....	7
1.2. Особливості виховання емоційної культури старших дошкільників.....	10
1.3. Художньо-дидактична гра – ефективний засіб виховання емоційної культури у старших дошкільників.....	14
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
2.1. Аналіз державних програм та передового педагогічного досвіду вихователів-практиків із проблеми формування емоційної культури у старших дошкільників.....	23
2.2. Аналіз ефективності використання художньо-дидактичної гри в процесі виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти.....	27
Висновки до другого розділу.....	30
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБОМ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	
3.1. Етапи виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом ігрового художньо-дидактичного комплексу.....	31
3.2. Презентація збірки художньо-дидактичних ігор із виховання емоційної культури старших дошкільників.....	60
Висновки до третього розділу.....	61
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	64
ДОДАТКИ.....	72
Додаток А.....	72
Додаток Б.....	74

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі освітня стратегія реалізується в ціннісно-культурному форматі. Педагогічна концепція освітньої політики спрямована на виховання людини Культури, що відображено в Законі України «Про дошкільну освіту» [51], Законі України «Про культуру» [52], Базовому компоненті дошкільної освіти [6], Концепції державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання» (на період до 2025 року) [32].

Сучасна дошкільна освіта спрямована на реалізацію компетентнісної парадигми, виховання емоційно зрілої особистості. Культурна сфера життєдіяльності емоційно компетентної дитини орієнтована на мистецтво життєтворчості як інтегральну характеристику особистості.

У сучасних наукових джерелах проблема підготовки зрілого, культурного, вмілого фахівця з дошкільної освіти, здатного до творчої конструктивної взаємодії з дітьми досліджено М. В. Бадіцею [5], Г. Сухоруковою [42]. Вони наголошують про необхідність підготовки емоційно активного суб'єкта освітнього процесу. Аналізуючи погляди вчених на виховний потенціал мистецтва І. Беха [8], В. А. Сухомлинського [56], К. Д. Ушинського [48], Ф. Фребеля [60], О. Хортюк [62]) слід констатувати, що під впливом різних форм матерії почуття трансформуються забезпечуючи емоційно-почуттєве благополуччя (О. Кочерга [36]). На думку вчених, новітні освітні тенденції, сучасне культурне розмаїття світу збагачують інтелектуальну, діяльнісну та емоційну сферу дитини.

На необхідність творчого освоєння дитиною світу мистецької культури акцентували увагу: Л. Єрмолаєва-Томіна [22], В. П. Котляр [35], Г. В. Сухорукова [42], А. Шевчук [65]; формування емоційної культури досліджувала Т. Шульга [66]. Вчені наголошують, що процес образотворення впливає на почуттєву сферу дитини, трансформуючи її.

На думку Г. В. Сухорукової, «призначення мистецтва полягає у розвитку культури почуттів, емоцій, ціннісних орієнтацій, естетичної, моральної, духовної культури, яка зумовлює творчу активність людини» [42, с. 14].

Також емоційний розвиток особистості на ранніх етапах становлення досліджували: психологи (І. Бех [8], Д. Ельконін [23], О. Запорожець [25], О. Каган [27], О. Лук [38]), педагоги (Ш. Амонашвілі [2], Г. Бреслав [10], Н. Д. Трофаїла [57], Т. В. Шульга [66]). Зокрема, розвиток емоційної сфери дітей став предметом дослідження: І. О. Кареліної [29], О. Кононко [31], Ю. М. Косенко [33]). Останнім часом коло наукових інтересів вихователів-практиків охоплює проблема виховання емоційної культури дитини (Х. Аверіна [1], Л. М. Біляєва [9], Л. О. Груша [17], О. Олійник [44], А. А. Чумакова [63; 64]), емоційного інтелекту (Р. В. Глотова [15], Ж. Кучеренко [37]); формування емоційної компетентності у дітей дошкільного віку (О. Олійник [43]).

Аналіз наукових здобутків вчених дозволив виокремити наступні суперечності:

– зміною освітніх вимог та недостатньою усвідомленістю суспільства необхідності виховання емоційно-зрілої особистості;

– між запитом суспільства на демократизацію та недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад проблематики дослідження.

Також залишається поза увагою дослідників сутність змісту поняття «емоційна культура», своєрідність виховання емоційної культури у старших дошкільників, розуміння «емоційності» як базової характеристики особистості. Відсутність чіткої методичної і методологічної орієнтації призводить до хаотичності освітнього процесу, оскільки саме емоційний механізм (емоційна увага, емоційна пам'ять, емоційне ставлення до почутого) дозволяє забезпечити у старших дошкільників стійкість інтересу до знань, умінь і навичок.

Актуальність проблематики дослідження, недостатня її розробленість зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Виховання емоційної культури у старших дошкільників засобом образотворчого мистецтва».**

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та практично дослідити проблему використання образотворчих засобів (художньо-дидактичної гри) у вихованні емоційної культури старших дошкільників.

Відповідно до мети визначені **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати проблематику дослідження в психолого-педагогічній та науково-методичній літературі.

2. Розкрити зміст понять: «культура», «емоції», «виховання», «емоційна культура», «виховання емоційної культури» в психолого-педагогічних дослідженнях.

3. Охарактеризувати особливості виховання емоційної культури старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності.

4. Проаналізувати ефективність використання художньо-дидактичної гри в процесі виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти та передовому педагогічному досвіді.

5. Науково обґрунтувати етапи виховання емоційної культури у старших дошкільників.

6. Укласти збірку художньо-дидактичних ігор для виховання емоційної культури дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт – виховання емоційної культури у старших дошкільників у процесі художньо-продуктивної діяльності.

Предмет – художньо-дидактична гра як засіб виховання емоційної культури у старших дошкільників.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз наукових джерел, нормативних документів для узагальнення поглядів вчених на проблематику дослідження; конкретизації ключових понять; систематизації матеріалу;

емпіричні: обсерваційні та діагностичні (педагогічне спостереження, бесіда) для визначення рівня вихованості дітей старшого дошкільного віку; моделювання виховного процесу; моніторингу ефективності виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні комплексу художньо-дидактичних ігор та доповненні змісту методики виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку. Представлені матеріали можуть бути використані в практиці закладів дошкільної освіти та в процесі підготовки студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта в Криворізькому державному педагогічному університеті.

Апробація кваліфікаційної роботи. Основні теоретичні положення й висновки кваліфікаційної роботи відображено в публікації:

Стовпчак Н. П. Особливості виховання емоційної культури старших дошкільників. Наукові здобутки студентів з дошкільної освіти: зб. наук. і навч.-метод. праць. Кривий Ріг: КДПУ, 2022 р.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (68 найменувань, з них 2 іноземною мовою) і двох додатків. Загальний обсяг роботи – 71 сторінка (основна частина – 63 сторінки). Кваліфікаційна робота містить 15 рисунків на 10 сторінках, 3 таблиці на 5 сторінках. Додатки на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом образотворчого мистецтва у науковому дискурсі.

Соціокультурний розвиток країни передбачає зміну освітніх вимог до виховання підростаючого покоління.

Культурна стратегія освіти, окреслена у Національній стратегії розвитку освіти в Україні та Базовому компоненті дошкільної освіти, спрямована на виховання вільної, духовної, гуманної, культурно компетентної особистості як цінності держави [6; 39].

Аналіз наукових джерел дозволи побачити різноманітність поглядів психологів і педагогів на зміст поняття «виховання». Так на думку психологів, у широкому розумінні «виховання» – це функція суспільства, яка забезпечує передавання досвіду нового покоління відповідно до вимог часу (О. І. Власова [13]); сукупність впливів, що забезпечують передачу соціокультурного досвіду (Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко [49]). У вузькому розумінні – процес формування особистості, з метою підготовки її до життя в сфері соціокультурної практики [13, с. 214].

Основною метою виховного процесу є розвиток мотиваційної і емоційно-вольової сфер особистості; формування соціальної компетентності, моральних звичок і способів поведінки. Отже, психологія виховання вивчає закономірності виховання особистості в умовах педагогічного впливу. Проте, з педагогічної точки зору проблематика дослідження передбачає визначення цілей, змісту, методів та способів організації виховання. Єдиним для двох напрямків дослідження є визначення психолого-педагогічних механізмів організації та реалізації виховного процесу.

У сучасному освітньому вимірі існує безліч теорій виховання відповідно до цілей виховання визначається його зміст. Відтак, в основі європейських виховних систем лежить філософія позитивізму та екзистенціалізму;

американські виховні системи базуються на методології біхевіоризму та психоаналізу. Зокрема, соціально-когнітивна теорія А. Бандури орієнтована на здатність особистості засвоювати нові форми поведінки шляхом саморегуляції. При цьому детермінантами розвитку особистості виступають набуті знання та вміння особистості.

Отже, сучасні виховні тенденції спрямовані на «повноцінно функціонуючу людину», здатну реалізувати себе; забезпечення можливості дитині для самореалізації, пошуку власної індивідуальності. Головним завданням виховання є підготувати дитину до життя в реальних умовах.

На думку Ю. М. Косенко, виховання – це складний і суперечливий процес передачі досвіду засобами культури, сім'єю, освітніми закладами, що забезпечує наступність поколінь [34].

На думку філософів «культура» (з латинського cultura «обробіток», «виховання, «освіта») – це процес і результат освоєння світу, розвитку людства та його духовності, пізнання та творчості (С. Крилова, Н. Хамітов [61]). Іноді філософи розглядають культуру як духовний розвиток людини в процесі її життєдіяльності. Вони стверджують, що кожна локальна культура має специфічну культуру спілкування. Проте, узагальненою властивістю є толерантність. Освітній феномен культури забезпечує зняття психологічного напруження в процесі реалізації виховних технологій, сприятливих для становлення культурного суб'єкта в сучасному освітньому вимірі.

Принцип культуровідповідності є провідним і визнають пріоритетність соціокультурного виховання дитини.

Мистецтво як галузь культури спрямоване на культурне ставлення до життя, передбачає синтез виховного впливу на дитину в процесі її становлення. Оскільки мистецтво можна розуміти як чуттєве відображення світу то основним його призначенням є розвиток культури почуттів і емоцій (Г. В. Сухорукова [42]).

З наукової точки зору, **емоції** – це чуттєва реакція організму на різні сигнали, що викликають зміни в організмі (Ю. Г. Шадських)

На основі емоцій формується почуттєва сфера дитини, яка проявляється в її поведінці. Фізіологічними механізмами емоцій є зміна ритму дихання, діяльність серцево-судинної системи тощо. При сприйнятті людиною об'єкту в корі великих півкуль головного мозку процес збудження поширюється на підкоркові центри, що управляють діяльністю та проявляються в поведінці людини (В. А. Крутецький).

З огляду на об'єкт дослідження ми вважаємо за доцільне конкретизувати сутнісний зміст понять: «емоційне виховання», «емоційна культура», «виховання емоційної культури».

Проаналізувавши погляди вчених ми прийшли до висновку, що **емоційне виховання** – це напрям у вихованні, який спрямований на виховання почуттів; здатності сприймати, відчувати.

Цілеспрямоване формування основ емоційної культури, що проявляються в емоційній готовності дитини до навчання в школі та емоційній стійкості до зовнішніх впливів є актуальним, оскільки забезпечує успішність навчання дитини в школі.

На нашу думку, **емоційна культура** – це частина загальнолюдської культури, в якій проявляється емоційно-ціннісна (особистісна), соціальна, педагогічна складова освітньо виховного процесу. Існують різні підходи до трактування змісту визначеного поняття: як інтегральну якість, сплав думок, результати творчості, систему почуттів, інтегральну характеристику особистості, інтегральне утворення. В своєму дослідженні ми спиралися на погляди педагогів-практиків. На думку О. А. Пермякова, **емоційна культура** – це «властивість, яка проявляється в здатності особистості емоційно відгукуватися на інтелектуальні, морально-етичні прояви її життєдіяльності, в потребі творчої праці та перетворенні оточуючої дійсності та мистецтва [30, с. 62].

Отже, діяльність як спосіб буття особистості сприяє прояву емоційної культури особистості. На думку Я. А. Коменського достатньо лише розумно виховувати дитину, пропонуючи раціональну діяльність у процесі пізнання.

Таким чином, культурна риса особистості виховується і проявляється в діяльності.

Аналіз першоджерел дозволив з'ясувати зміст поняття «**виховання емоційної культури**». На нашу думку це частина педагогічної науки, що вивчає закономірності та специфіку діяльності дітей різного віку, спрямованої на формування уявлень, понять, навичок і звичок у дітей.

Отже, оскільки мистецтво тісно пов'язане з культурним феноменом, воно спрямоване на формування такого типу особистості, якому притаманна людська гідність, толерантність, чуйність, емоційна стійкість і врівноваженість, що є показником вихованості особистості.

1.2. Особливості виховання емоційної культури старших дошкільників.

Аналіз етичних, педагогічних, психологічних передумов виховного процесу дозволив конкретизувати психолого-педагогічні особливості виховання дітей старшого дошкільного віку та окреслити методологічні принципи ефективного виховання дитини:

- принцип ціннісної орієнтації на добро, красу, людину, природу, працю;
- принцип розвитку особистості, який передбачає аналіз дитиною власних дій і вчинків [13, с. 223–224];
- принцип свободи вибору, який забезпечує самостійний вибір життєвих орієнтирів, соціальних норм і правил, цілей і завдань дитиною.

Сприйнятливими умовами виховання дитини є безумовне прийняття дитини, підтримка та допомога дитині. Ефективне виховання забезпечується сумісною діяльністю дитини з дорослим, зацікавленістю вихователя до внутрішнього світу дитини, поваги до неї. Емоційна підтримка та схвальний відгук дорослого є джерелом позитивних переживань дитини.

Представлені психологічні особливості виховного процесу дозволили конкретизувати методичні принципи виховного процесу, а саме:

– принцип включення дитини у значущу для неї діяльність, яка забезпечить активність і саморозвиток дитини;

– принцип зміни соціальної позиції, який забезпечує вільний перехід від однієї ролі до іншої. Такий принцип доцільно реалізовувати за допомогою ігрових методів і засобів виховання, де зміна ігрової ролі відповідає зміні соціальної позиції вихованця;

– принцип створення емоційно збагачених ситуацій, що стимулюють переживання дитини;

– принцип демонстрації наслідків вчинків вихованців, що змінюють смислові та ціннісні установки;

– принцип розвитку особистісної рефлексії, що спонукає дитину до аналізу намірів і поведінки, впливу на почуття інших, з метою саморегуляції власної поведінки [13, с. 225–226].

Представлені принципи забезпечують зміни в емоційній сфері дошкільника, активізацією моральної дії (безкорисливості в наданні допомоги при відсутності контролю з боку дорослого). Внаслідок опосередкованості емоцій змінюється ставлення дитини до різних явищ, виникає згортання зовнішніх проявів емоцій дитиною, що підпорядковано нормам поведінки. Дитина підпорядковує суспільно важливі мотиви імпульсивним бажанням. За Т. В. Дуткевич «діяльність дитини набуває розгорнутого характеру, складається з кількох етапів, на основі чого зростає значення емоції на основі функції передбачення. Дитина хоче отримати досить відділений результат, емоційно сприймає можливість його досягнення» [19, с. 200]. Емоції особистості як складові компоненти внутрішніх механізмів забезпечення мотивів виражаються за допомогою невербальних засобів і мовлення. Розвиток найвищих почуттів відбувається в процесі різних видів діяльності – художньо-продуктивної, ігрової. Досить високий рівень емоційної уяви дозволяє дитині передбачити результативність

власних дій. Відтак, цілеспрямовані спостереження навколишньої дійсності, спілкування забезпечують естетичне пізнання, естетичні уявлення про красиве та потворне, емоційне ставлення до них. Зображаючи діти переживають естетичні почуття. Переживання дитини тісно взаємопов'язані з пізнавальними процесами та етичними уявленнями особистості; пізнавальна активність – інтенсивно забарвлена. Оскільки у дітей старшого дошкільного віку сприймання характеризується цілісністю, структурністю та усвідомленістю вони здатні до художньої оцінки навколишньої дійсності, виникає довольність дій, інтерес до різних видів художньої і ігрової діяльності. Вони помічають естетичні якості та глибину художнього твору, складність композиції. На сприймання твору та його естетичне оцінювання впливає емоційна забарвленість побаченого, власне відношення дитини до художнього твору, назва картини, що вимагає від дитини глибокого аналізу твору в єдності змісту та форми.

Оскільки у старшому дошкільному віці формуються передумови навчальної діяльності, що передбачає комплекс розумових і практичних вмінь, доречним є звернути увагу на якості особистості в психологічній структурі вмінь. Відтак, до психологічної структури вмінь входять чуттєві, інтелектуальні, вольові, емоційні якості особистості. Зокрема, діти старшого дошкільного віку мають здатність до диференціювання впливів зовнішнього світу; вольової регуляції складних рухів. Проте, регуляція рухів відповідно до словесної вказівки дорослого ще не досконала. Рухи набувають імпульсивності, некоординованості. Якісні зміни рухів у старших дошкільників можна помітити в будь-якій діяльності (ігрова, художньо-продуктивна тощо). Зміст діяльності ілюструє об'єм і змістовність знань дітей старшого дошкільного віку, що реалізуються в ігрових задумах. Ускладнення розумової діяльності, приріст системних знань, здатність до узагальнень допомагають дошкільникам передати навколишню дійсність; засвоїти моральні поняття (чесність, справедливість, чуйність тощо). Це допомагає виховати ініціативність, самостійність, самокритичність,

вимогливість дітей у процесі виготовлення корисної речі. Особливістю самостійної діяльності старших дошкільників є її організованість у відповідності з вимогами дорослого. Взаємозв'язок знань, оціночних суджень, практичних дій допомагає виховати у дітей звичку до моральних вчинків та поведінки. Так, на думку А. Люблінської активна дія, що включена в процес сприйняття, забезпечує краще запам'ятовування. Систематичний розвиток почуттєвої сфери дитини шостого року життя впливає на формування характеру та рис дитячої особистості; збагачує емоційний досвід дитини, змінює його ставлення до оточуючої дійсності. Характерним для дітей шостого року життя є нестійкість їх почуттєвої сфери та її емоційна забарвленість, яка розвивається в діяльності. Вони з захопленням схвалюють вчинки інших людей; проявляють категоричність у власних судженнях.

Почуття прекрасного виникає тоді, коли шестирічна дитина бачить навколо себе різні прояви краси (зовнішньої, внутрішньої тощо): гарні манери, позитивне відношення, красу світу, зовнішнього вигляду, поведінки. За А. Люблінською, старшим дошкільників характерні емоційні переживання: хвилювання, емоційне піднесення; індивідуалізація почуттів. Якщо вихователь доцільно організує визначений процес у дитини розвивається естетичний смак, гордість і радість від досягнутого. Особливості прояву емоцій, почуттєвої сфери пов'язано з особливостями темпераменту дитини, що проявляється в діях. «Підвищенню цілеспрямованості дій сприяє усвідомлення дітьми завдань і вимог дорослого. Прийняття вимоги як обов'язкової обумовлює значущість мети та її стійкість» [12, с. 114]. Оскільки почуттєва та емоційна сфера дитини тісно взаємопов'язані вихователю необхідно враховувати швидкість виникнення тієї чи іншої емоції у дитини; причини її появи та стійкість її прояву, що впливає на глибину та потужність почуттів. У різні часи дитина по-різному взаємодіє з оточуючим світом, що проявляється в поведінковому аспекті та рисах характеру. Так К. Д. Ушинський наголошував, що саме виховання,

удосконалюючись, розширює можливості людських сил [48]. На думку В. О. Сухомлинського фундаментом виховання є бажання дитини бути вихованою, активно самовиховуватися в процесі засвоєння азбуки моралі [56]. Вчені стверджують, що виховний процес з дитиною доцільно будувати наступним чином: усвідомлення та аналіз поведінки– оцінювання поведінки– оцінка особистості. Дитина повинна вміти почути та зрозуміти звернення іншої людини, підпорядковувати свої дії, надати допомогу при необхідності, співузгоджувати свої дії у процесі спілкування з однолітками. Спостереження продемонстрували, що у дітей старшого дошкільного віку спілкування краще ніж у дітей сьомого року життя. В процесі спілкування у дитини з'являється можливість планувати свої дії, аналізувати та самоконтролювати свої емоції.

Відтак, процес становлення особистості в старшому дошкільному віці характеризується засвоєнням нових знань, появою нових якостей, потреб в особистісному, емоційно-вольовому, інтелектуальному контексті.

Такий підхід забезпечує емоційно-вольову готовність дитини до шкільного навчання, яка характеризується емоційною стійкістю дитини до емоційних впливів як показника вихованості особистості.

1.3. Художньо-дидактична гра – ефективний засіб виховання емоційної культури у старших дошкільників.

К. Д. Ушинський стверджував унікальність людини. Він наголошував, що на неї можуть впливати природа, люди, і навіть картина [48]. Цікавою є думка К. Д. Ушинського про взаємовплив розумового та емоційного процесів, вплив почуттів на мислення. На його думку, сильні переживання викликають у свідомості уявлення від чого залежить міцність засвоєння матеріалу.

Русійною силою пізнавальної діяльності К. Д. Ушинський вважав здивування. Він наголошував про емоційний вплив на особистість окремих

методів і засобів навчання (бесіда, цікава розповідь, демонстрація та ілюстрація), поміж яких є гра.

Гра як явище соціальне за змістом зумовлене розвитком його культури. На думку психологів, протиріччя між потребою дитини в активній участі в житті дорослого та її реальними можливостями реалізується в ігровій діяльності. Гра як освітня форма характеризується умовністю та символічністю. На думку М. М. Заброцького, «результативність гри виражається в емоційних надбаннях» [24, с. 47]. На кожному віковому етапі вона використовується по-різному. Оскільки, в ранньому віці центральним моментом є дії з предметом і урізноманітнення способів його використання, то в старшому віці важливим є стан людини; конструктивна взаємодія з однолітками. Гра як спосіб освоєння діяльності демонструє прагнення дитини до конструктивних взаємин із іншими людьми. Мотивуючим компонентом такої взаємодії є поява нових форм взаємин і потреб дитини в емоційному спілкуванні з однолітками. Проте, її мотиви ситуативні та не стійкі [24].

В ігровому процесі дитина узагальнює дії відповідно до ситуації в творчій діяльності. Оскільки, дитина передшкільного віку чутлива до оволодіння способами пізнання, оцінки дорослого її емоційних проявів, культурного поведження необхідно знайти форми та засоби нових видів діяльності. Саме образотворчо-ігрова діяльність є базисом емоційних переживань дитини. Така значуща для дитини діяльність мотивує її, породжує позитивні емоції. Потреба в спілкуванні з однолітками активізує емоційні реакції дитини; стимулює прояв соціальних (симпатії тощо) та інтелектуальних емоцій; сприяє формуванню моральних почуттів. Ігри шестирічних дітей специфічні, різноманітні, цікаві, але не завжди змістовні. З розвитком гри змінюється її форма. В іграх удосконалюються почуттєва сфера дитини, сприйняття стає усвідомленим. Діти шостого року життя в ході гри відображають своє відношення до навколишнього світу. Саме в

ігровій діяльності формуються механізми самооцінки, норми поведінки та колективні відношення.

У різноманітних дослідженнях вчених (Д. Б. Богоявленської, Л. А. Венгер, О. М. Матюшкіна, Д. Б. Ельконіна [23]) дошкільний вік визначається як найбільш сензитивний період для виховання емоційної культури у дошкільників в процесі ігрової діяльності.

Тому, важливим завданням педагогіки і психології є пошук нових методів, прийомів і засобів, що збуджують широку допитливість дитини, потребу в оволодінні основами образотворчої грамоти; сприяють зародженню інтересу до образотворення, формування внутрішніх мотивів навчання; формують емоційну культуру дитини.

На великі виховні можливості дидактичної гри свого часу вказували Л. С. Виготський [14], Д.Б. Ельконін [23], С.Л. Рубінштейн, К. Д. Ушинський [48], О.С. Макаренко, В. О. Сухомлинський [56], Ш. Амонашвілі [2].

Так Л. С. Виготський розглядав гру як благоприємний простір для прояву пізнавальних сил дитини; провідним засобом виховання [13].

Д. Б. Ельконін визнавав за грою провідні виховні та розвивальні можливості, стверджуючи, що в грі формується власна точка зору дитини [63].

Останнім часом гра привертає увагу вихователів як засіб виховного впливу, що забезпечує формування дитини як особистості. К. Д. Ушинський стверджував про виховний потенціал гри.

У сучасному світі проблемою ігрової діяльності займалися багато дослідників. Це обумовлено тим, що особлива увага серед різних педагогічних технологій залучає ігровий підхід до організації учбового процесу. Його, на думку Л. В. Кондрашової, можна розглядати як «методологічну спрямованість, що дозволяє за допомогою гри побудувати освітній процес, який забезпечить становлення особи, формування стійких пізнавальних інтересів» [47, с. 10]. При визначенні сутнісного змісту гри як дидактичної категорії різні автори розглядають її як «засіб виховання

особистості, стимулювання інтересу до процесу пізнання» (Т. К. Жалкіна); як «особливий тип регуляції поведінки особи» (В. Г. Семенов); як «цілую педагогічну систему, яка сприяє пробудженню ініціативи у дітей» (В. Н. Терский); як «активну пізнавальну діяльність в ігровій формі» (Л. В. Кондрашова [47]); як форму навчання (О. А. Пермяков, В. В. Морозов, Е. Р. Заредінова [30]) В процесі ігрового навчання, як показує практика, у дітей стимулюється:

- прагнення спілкуватися, обмінюватися думками;
- прагнення діяти, відстоювати свою точку зору;
- тяга до нового, прагнення виконати завдання в нестандартних ситуаціях;
- прагнення до самоствердження, самовираження.

Вивчення численних наукових джерел проілюстрував, що досконально розроблена ігрова методика може бути «двигуном освітнього процесу». Це обумовлено, в першу чергу, віковими особливостями дітей, специфікою організації гри. У грі у дитини формується довільна увага, навички соціальної поведінки, уміння контролювати себе, інтереси і здібності, самооцінка. Гра впливає на мотивацію вчення, стимулює активність і творчість. Психологічний секрет гри полягає в тому, що вона орієнтована на інтерес і задоволення. Змусити грати неможливо, запалити нею можливо. Представимо це схематично на рис. 1.1.

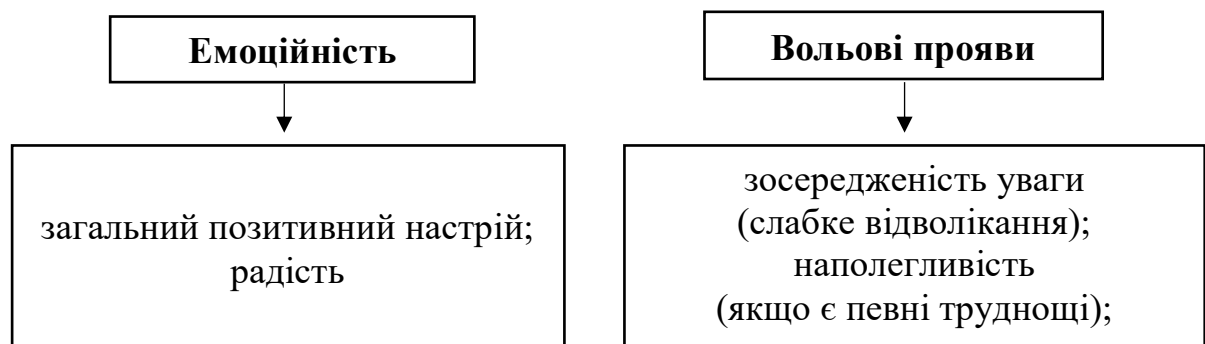

Рис. 1.1. Якості інтелектуальної активності

Чіткої, єдиної класифікації ігор на сьогодні не існує: автори пропонують різні класифікації з урахуванням певних показників. Але слід

зазначити, що усі вони, без виключення, виділяють дидактичну гру в окремий її вид.

Кожен вид ігор має своє призначення і конкретне використання. Основне призначення дидактичних ігор – створення емоційного комфорту та інтелектуальний розвиток особистості. Чим вдаліше складена дидактична гра, тим краще схована дидактична мета. Відмінними ознаками розгортання ігор є ситуації, що швидко міняються.

Художньо-дидактична гра ефективно реалізується при наступних умовах: 1) систематичного їх використання; 2) від цілеспрямованості ігор в єдності з мовними завданнями; 3) активного включення усіх дітей в ігрову діяльність; 4) наявність ігрових елементів і захоплюючої назви гри; 5) емоційного відношення педагога до гри тощо.

З огляду на предмет вивчення вважаємо за необхідне конкретизувати зміст поняття «художньо-дидактична гра». Проаналізувавши погляди вчених на зміст поняття гра та дидактична гра ми прийшли до висновку, спираючись на погляди О. А. Пермякова, що **художньо-дидактична гра** – це пізнавально ігрова діяльність із імітаційного моделювання процесів, систем, явищ, які вивчаються; набутті компетенцій та досвіду художньо-творчої діяльності [30]. Вона виконує різні функції: освітню; розважальну (забезпечує благоприємний мікроклімат в колективі, емоційний комфорт); комунікаційну (сприяє встановленню емоційних контактів); релакційна (знімає емоційну напругу).

Художньо-дидактична гра має елементи структури, представлені на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Структура художньо-дидактичної гри

Дидактичне завдання гри враховує освітню мету та вікові особливості дітей. Ігровий задум – навмисно замасковується. Так, наприклад, ігри «Сюрпризи для ляльок» (загадковість); «Допоможи товаришеві» (змагальність); «Що в мішечку»? (рухова активність). Ігровий початок впливає на створення ігрової атмосфери. Він буває традиційним (пояснення назви гри, правил тощо) та інтригуючим, цікавим, захоплюючим, коли атмосфера гри виникає за певних умов («Чи є питання?», «Золоті ворота» та ін.). Ігрові дії взаємопов'язані з ігровим задумом. Як засіб реалізації ігрового задуму, вони в той же час включають і дії, спрямовані на виконання спланованого вихователем дидактичного завдання. За змістом ігрові дії дуже різноманітні. Це відгадування загадок («Сюрпризи для ляльок», «Що в мішечку?»); рольові дії з уявної ситуації («Магазин іграшок», «Допоможемо Червоній шапочці»); перевтілення відповідно до ігрової ситуації («Розкажемо про себе і своїх сусідів»); класифікацію предметів («Тільки одна властивість»). Правила дидактичної гри спрямовані на реалізацію ігрового задуму, досягнення результату. Наприклад, в грі «Склади пропозицію по іншому», діти стежать за виконанням завдання однолітками і складають своє, відповідно до закладеного правила. Також великого значення приділяють

вихователі плануванню власних дій. Підведення підсумків гри та визначення команди-переможниці є обов'язковим. Таким чином, абсолютно очевидним є те, що виховний потенціал гри міститься у її змісті. Також відсутність хоч би одного елементу приводить до руйнування гри. Щоб ефективно провести художньо-дидактичну гру, вихователь зобов'язаний знати методику цієї роботи. Художньо-дидактична гра проводиться поетапно:

I. Підготовка до проведення гри. Готуючись до проведення гри, вихователь повинен спиратися на наступні важливі принципи: дидактичний, психологічний. Важливим є і процес створення самої гри, який відбувається так: 1) визначається місце дидактичної гри на занятті; 2) методика її проведення; 3) визначаються способи стимулювання дітей; 4) уточнюється мета і задача конкретної гри.

II. Хід гри. В процесі керівництва грою вихователь проявляє майстерність в забезпеченні дітей ступеня самостійності та емоційного задоволення, одночасно домагаючись, щоб у старших дошкільників сформувалися знання, уміння і навички. Ознайомлення дітей з назвою гри повинно сприяти створенню у них емоційно забарвленого настрою.

III. Підведення підсумків (аналіз роботи учасників). Важлива умова: «побачити» успіхи кожного і відмітити це. Отже, доцільно організована освітня діяльність при використанні художньо-дидактичних ігор, чітке і продумане керівництво із сторони педагога збагачує уміння та навички дітей, сприяє вихованню у дітей емоційної культури.

Основними ознаками художньо-дидактичної гри є добровільна участь дітей; особлива організація простору, мобільність, варіативність середовища, певний стиль поведінки, гнучкий підбір змісту.

Також доречним є використання вихователями-практиками ігрової мотивації на початку заняття. В процесі спільної діяльності з дітьми ключовим виступає суспільний мотив. Постановка такого мотиву вихователем активізує увагу дітей, покращує якість результату. Відтак, дидактичну гру використовують як прийом, метод і засіб виховного впливу

на дитину. Такі ігри впливають на мотиви, спрямовують розумові та емоційні процеси.

Висновки до першого розділу

Емоції мають велике значення для особистості. Вони виникають в діяльності людини відповідно до її потреб. Вони спонукають дитину до діяльності.

Емоційний досвід збагачується в процесі розвитку особистості та її співпереживань. Емоції як регулятор спілкування дозволяє передати внутрішній стан особистості та її відношення до співрозмовника, досягнень (радість тощо), ситуації; визначає способи та засоби спілкування. Вони відносяться до внутрішніх процесів регуляції поведінки. Характер і динаміка емоцій визначається переживаннями та почуттями дитини.

Емоційність як центральна характеристика особистості, проявляється в особливій формі існування дитини передшкільного віку.

Пріоритетом у дошкільній освітній галузі є допомога дитині у створенні «власного емоційного світу»; забезпеченні становлення важливих емоційних звичок, багатоваріантності поведінки в межах сеситивності періоду дошкілля (розвитку почуттєвої сфери, ігрової діяльності).

Передшкільний вік характеризується супідрядністю мотивів, засвоєнням моральних норм, довільністю поведінки. Зокрема, у дитини проявляється емоційна спрямованість на інших як особистісне утворення, вибірковість емоційних переживань, емпатійність; зародження ігрових інтересів; утворення особистісних і суспільно-значимих мотивів. Емоції дошкільників виникають у процесі ставлення до навколишньої дійсності та включаються у внутрішній механізм мотивів. У дошкільному віці дитина керується в поведінці моральними нормами. Засвоєння норм та правил дитиною призводить до виникнення довільної поведінки.

Високоемоційний характер освітньої діяльності в процесі використання художньо-дидактичної гри збагачує емоційну сферу дитини передшкільного віку, стимулює розвиток почуттів.

Внутрішня активність особистості, вибір способу дій дитиною в процесі ігрової діяльності забезпечує прояв психологічних особливостей і зміну психічних процесів індивіда. Емоційно забарвлена, вмотивована, змістовна ігрова художньо-продуктивна діяльність впливає на розвиток психічних процесів дитини; сформованість навичок і вмінь; збагачує досвід дитини.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз державних програм та передового педагогічного досвіду вихователів-практиків із проблеми формування емоційної культури у старших дошкільників.

Проблема виховання емоційної культури дітей старшого дошкільного віку знайшла своє відображення в діючому стандарті, освітніх програмах, методичних посібниках.

Так, наприклад, у Базовому компоненті дошкільної освіти та методичних рекомендаціях до нього зазначається, що дитина старшого дошкільного віку демонструє повагу до своєї родини, традиції і звичаїв; інтерес до свого внутрішнього світу; позитивну самооцінку; оптимістичне світовідчуття, відповідальність у партнерських стосунках із однолітками [6].

Виховати вмілу дитину, здатну культурно реагувати на виклики суспільства – ось першочерговість завдання сучасного закладу дошкільної освіти.

У змісті документа визначено вимоги до базового типу випускника закладу дошкільної освіти, а саме: «Дитина диференціює добро і зло, здатна управляти собою, власною поведінкою в різних життєвих ситуаціях, оперуючи усвідомлення ціннісними орієнтаціями, позитивними мотивами. Адекватно реагує на різні життєві ситуації, управляє собою, намагаючись стримувати негативні емоції, співвідносить характер емоційної поведінки з її наслідками для інших» [6, с. 8].

Зокрема, у змісті всіх освітніх програм («Українське докiлля», «Дитина», «Я уСвіті») передбачено стратегічне завдання. Відтак, дитина повинна вміти орієнтуватися в емоціях, розуміти, що за допомогою емоцій

передають ставлення до людей; піклуватися про свій емоційний стан (див. Додаток А, табл. А.1.).

Такий підхід забезпечить дитині стресостійкість, емоційну стабільність, яка спрямована на якість життєтворчості.

Реалізувати такий підхід допоможе збірник ігор та вправ на заспокоєння Олександри Олегівни Андрейченко «Кольоротерапія» [4].

Авторка пропонує ознайомити дошкільників з кольорами в процесі їх руху. Наприклад: «Добери до свого кольору», «Різноколірні м'ячі», «Кольорові килимки», «Букет», «Різнокольорове доміно» тощо.

В процесі таких ігор дітей вчать називати основні кольори та їх поєднувати тощо. Запропоновані авторкою ігри розраховані для роботи з дітьми раннього, молодшого, середнього і старшого дошкільного віку. О. О. Андрейченко комплексно підходить до ознайомлення дошкільників з основами образотворчої грамоти та виховання емоційної рівноваги у дітей використовуючи кольоротерапію. Завдання для дітей різного віку різняться за своєю складністю. Так для дітей раннього віку передбачено розвиток сенсорних здібностей, а для дітей шостого року життя акцентується увага на розвитку вправності руки як показника інтелектуальної готовності дитини до навчання в школі.

Для індивідуалізації освітнього процесу автором передбачено комплексний зміст розвиваючих ігор, варіативність завдань. Запропоновані ігри дозволяють інтегрувати завдання різних освітніх ліній.

Окремий комплекс складають художньо-експериментальні та розвивальні ігри на дослідження колірних відтінків. Наприклад: «Різнокольорові калюжі», «Свято білого кольору», «Драбинка для сонечка» допомагають дошкільникам експериментувати зі світлими (білим) та основними кольорами, досліджуючи їх природу. Також в іграх: «Драбика для Хмари», «Драбинки сестрички» діти досліджують особливості кольорів і їх темних відтінків. В процесі такої роботи у дітей виховується культура праці,

ціннісне ставлення до думки іншої людини, взаємоповага в процесі виконання спільної справи.

Цікавим для практичного використання є досвід Раїси Володимирівни Глозової [15], спрямований на розвиток емоційного інтелекту, співпереживання засобом художньо-творчої діяльності. Оскільки у дітей старшого дошкільного віку емоційний світ збагачений, емоційна сфера розвитку є досить актуальною.

Актуальність такого напрямку, на думку Р. В. Глозової, обумовлено відсутністю збалансованості між вимогами дорослих і можливостями емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку. Вона пропонує використання арт-терапії для збереження психічного (емоційний інтелект) та емоційного здоров'я дитини. Вона стверджувала, що емоції і почуття в дошкільному віці розвиваються складно. На думку Р. В. Глозової, в старшому дошкільному віці діти глибоко переживають, будують відношення враховуючи емоції. Для реалізації завдання автор активно залучає дітей в арт-терапевтичні практики при комплексному використанні арт-терапевтичних методів і засобів. Цінність її досвіду полягає в тому, що робота над емоційним збагаченням дитини впливає на розвиток всіх психічних процесів (уваги, пам'яті, сприйняття, мислення тощо).

Адаптована програма Р. В. Глозової спрямована на стимулювання інтересу дитини до емоційних хвилювань, формування у дитини базових емоцій і почуттів, готовність дитини співпрацювати з іншими, виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку.

Також корисним для вихователів-практиків є досвід роботи Н. А. Горошко [16].

Предені автором матеріали методичного та практичного характеру допоможуть вихователю в роботі з дітьми різних вікових груп. Розроблені конспекти занять із комплексом художньо-дидактичних ігор вводять дитину та дорослого в світ мистецтва, готуючи руку дитин до письма, стимулюючи мовлення, розвиток психічних процесів; координуючи емоційну сферу дитин.

Наприклад, при малюванні з натури натюрморта використано гру «Настрої осені», з метою навчання дітей викликати відповідний настрій і демонструвати його за допомогою рухів тіла (діти уявляють себе запашним яблучком, передають його відчуття за допомогою рухів). Представлена гра використовується для закріплення матеріалу, з яким діти ознайомилися в процесі заняття [16, с. 157]. Для виконання наступної роботи за допомогою паперової пластики автор пропонує використати художньо-дидактичну гру «День народження Білої фарби». Дитина повинна вміти співузгодити білий колір з основними кольорами райдуги і прикрасити подарунки, які принесли Білій фарбі її друзі [16, с. 179-180]. Особливо цікавими для дітей є заняття щодо створення художнього образу. Наприклад, «Чарівна країна почуттів та її мешканців». Основною метою заняття є розвиток емоційної сфери дітей; ознайомлення дітей з основними емоціями; навчання створювати незвичайний образ радості. Розвивати творче мислення, розвивати художньо-творчі уміння, розрізняти емоційно-образний зміст музичного уривка, вміння передавати характер музики в рухах [16, с.183-184].

Запропонований автором синтез мистецтв дозволяє комплексно впливати становлення особистості, забезпечення її емоційного благополуччя в процесі виконання цікавих за змістом видів образотворчої діяльності при використанні дієвих засобів навчання та виховання.

Відтак, цікаві доробки вихователів-практиків дозволяють комплексно вирішити проблематику дослідження.

2.2. Аналіз ефективності використання художньо-дидактичної гри в процесі виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти

Оскільки збалансованість є важливим важелем здоров'я особистості., необхідно забезпечити психологічний комфорт для стимулювання позитивних емоційних проявів дитиною.

Враховуючи на зміну освітніх акцентів, які орієнтовані на особистість, набуття нею соціальних компетентностей і інтеграції її в суспільство акцентується проблема інклюзії освітнього простору.

Враховуючи освітню мету ми вважали доречним проаналізувати ефективність освітнього процесу в комунальному комбінованому закладі дошкільної освіти № 101 для визначення впливу емоцій на психічний розвиток дітей.

Спостереження за дітьми проілюструвало, що в психічному стані дітей присутня загальна емоційно-вольова незрілості, недосконалість регуляції діяльності. Характерна швидка виснаженість при виконанні будь-якої діяльності, підвищене збудження, роздратованість, рухлива розгальмованість. Для дітей характерна загальна моторна неловкість, вони з важкістю переключаються з одного руху на інший. Також характерною особливістю є низька працездатність дітей та емоційна лабільність.

Для деяких дітей, навпаки, характерні підвищена гальмовність. Вони взагалі в'ялі та безініціативні, невпевнені, несаможиттєві. Їх діяльність носить непродуктивний характер. Для всіх дітей характерна несформованість емоційної уваги, мислення, емоційної пам'яті, поведінки.

Отже, зміцнення здоров'я та корегування емоційної сфери – першочергове завдання закладу дошкільної освіти.

В освітньому закладі використовуються різні методи і прийоми, в тому числі і інсценування малих фольклорних жанрів, казок, пісень, потішок; вправи, ігри, які використовуються на кожному занятті.

Основна мета занять – допомагати дітям долати перешкоди в спілкуванні з іншими, демонструвати свої емоції та краще розуміти почуття інших, формувати базові якості особистості, впевненість, доброту, сміливість, вчити керувати своїми емоціями.

Тривалість занять залежить від вікових і індивідуальних особливостей дітей (20 хв. – 1 год. 30 хв.).

Тривалість курсу три місяці. Форми роботи з дітьми короткі за часом і систематичні. У них чотири фази:

I фаза. Мімічні та пантомімічні етюди.

Мета: Передача за допомогою виразних рухів окремого емоційного стану або емоції.

II фаза. Етюди та ігри на зображення окремих якостей характеру та емоцій.

Мета: Вчити дітей передавати почуття: жадібність, доброта, чесність і їх морально оцінювати.

Хвилинка «Пустування» – перерва, коли діти діють самостійно.

III фаза. Етюди та ігри, які мають психотерапевтичну спрямованість на дитину або колектив (мімічні, пантомімічні).

Мета: Корекція настрою та окремих рис характеру в процесі моделювання ігрових ситуацій.

Етюд для розвитку уваги (пам'яті) або рухлива гра (з багаторазовим повтором).

IV фаза. Психом'язове тренування.

Мета: Зняття психоемоційної напруги, створення настрою.

В групах закладу перебуває шість осіб, з них: не більше одного гіперактивного, аутичного, або з істеричними поведками дитини; боязливі, анімічні з нестійкою увагою діти. Відтак, роздратовані діти, зі сирахами, тиками, невідчепностями, істеричними проявами, заіканням займаються разом. Проте, дітей з нормою інтелекту та з пограничним розумовим відставанням формують у різні групи, тому що останні займаються вдвічі

більше – два курси занять. Також одноосібно займаються діти з затримкою психчного розвитку та розумово відсталі діти.

У групу запрошують одного-двох дітей, які не потребують занять з психогімнастики, але можуть бути корисними у групі своїм артистизмом та які можуть заразити інших потрібною емоцією.

Приклад формування групи.

1. Катя М. – анімія відокреєленість.
2. Діма П. – страхи, несміливість.
3. Сергій Б. – нестійка увага, розгальмованість.
4. Саша М. – знижений настрій.
5. Коля С. – жадібність, впертість.
6. Аня П. – фон.

Мета курсу:

1. Навчання дітей виразним рухам.

Наприклад, використовуються етюди на виразність жеста, рухів:

– «Посварились – помирились», «Ось він який»: без слів розповісти про розмір, форму предметів: малий, великий, овальний, загострений...

2. Тренаж впізнавання емоцій за зовнішніми ознаками.
3. Формування у дітей моральних уявлень.
4. Корекція поведінки за допомогою ігор.

Використовуються етюди з казок Г. Х. Андерсена

5. Зниження емоційної напруги.

Використовується рухлива гра: «Подивись!»: Одна дитина показує рухи, інші повторюють.

7. Навчання ауторелаксації.

Діти виконують вправи декілька разів на протязі дня реалізуючі виховні та психотерапевтичні цілі. При виконанні однакових ролей дітьми, кожен має особисту мету: виховання емоційної культури, прояв емоцій, заспокоєння, спілкування.

Цікавим доповненням до запропонованих ігор є ігри для корекції основних емоцій. Так для виникнення зацікавленості у дітей вихователі використовують «оживлені картинки» доповнюючи зображення рухами та рухливими іграми.

Для ознайомлення дітей з емоцією радості, пропонують дітям протилежності. При подоланні емоційних перешкод у дітей виникало почуття радості.

Найпростішими для використання були етюди-здивування. Для поліпшення настрою дітей використовували вправи В. Бехтерева.

Також для ознайомлення дітей з «гнівом» спеціалісти закладу використовували оцінювання особистісних якостей : жадібний тощо. Для подолання відрази використовували казки Г.-Х. Андерсена.

Для подолання страху в роботі з невротичними дітьми; ознайомлення з почуттям презирства, провини, соромом пропонували етюди.

Ігрові засоби допомагали «занурити» дитину у світ мистецтва; долати невротичну напругу на заняттях; удосконалили виразну моторику та поведінку.

Висновки до другого розділу

Аналіз законодавчо-нормативної бази та досвіду практиків закладів дошкільної освіти продемонстрував необхідність модернізації виховних процесів, спрямованих на забезпечення психологічного комфорту дитині та педагогічного супроводу становлення емоційно стійкої творчої особистості.

Як свідчить практика закладів дошкільної освіти саме засоби образотворчого мистецтва дозволяють емоційно розвантажити вихованців, враховуючи їх потреби та побажання; викликати позитивні емоції в процесі «занурення» дитину у творчість.

Такий підхід розширює можливості дітей в ігровій діяльності та забезпечує розв'язання завдань дошкільної освіти щодо комплексної підготовки дітей до школи.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБОМ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

3.1. Етапи виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку засобом ігрового художньо-дидактичного комплексу.

Проаналізувавши теоретичні аспекти проблематики дослідження, державні програми, передовий педагогічний досвід вихователів-практиків, ефективність використання художньо-дидактичної гри в процесі виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти ми прийшли до висновку про необхідність розробки методики системного та індивідуального супроводу визначеного процесу.

Аналіз освітньої лінії Базового компоненту дошкільної освіти «Дитина у світі культури» та анкетування вихователів закладів дошкільної освіти показав необхідність і проблематичність реалізації процесу виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

Виховання емоційної культури дітей старшого дошкільного віку відбувалося в трьох напрямках:

1. Виховання емоційної спостережливості та емоційного сприймання.
2. Усвідомлення дитиною потенціалу образотворчого мистецтва для прояву емоцій, реалізація педагогічних умов використання мистецтва;
3. Власне ігрове образотворення.

Педагогічними умовами було обрано:

- емоціогенність змісту поданого матеріалу;;
- індивідуальне супроводження особистості;

У роботі з дітьми запроваджено активне використання ігрових засобів мистецтва для забезпечення зацікавленості та активності суб'єктів у процесі образотворення.

Виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку засобами мистецтва відбувалося поетапно:

1. Збагачення знаннєво-інформаційного компоненту, розвиток пізнавальної сфери, психічних процесів (емоційного сприймання, емоційної пам'яті, емоційної уяви).

2. Створення сприятливої емоційної атмосфери для образотворення та в процесі його, використання образотворчо-ігрових засобів для впливу на емоції дитини, корекції емоційних впливів).

3. Саморефлексія та самооцінювання основ вихованості.

Оцінювання результативності організації визначеного процесу здійснено відповідно до поданих критеріїв і показників:

– когнітивно-пізнавальна компетентність (обізнаність, розуміння власних емоцій);

– емоційно-почуттєва компетентність, яка проявляється в мотиваційному та поведінковому аспектах (емоційна спрямованість, емоційна виразність, саморегуляція емоцій, емпатія).

Алгорит роботи передбачав:

1. Аналіз рівня виховання емоційної культури дітей старшого дошкільного віку (моніторингове дослідження);

2. Аналіз результативності роботи закладу дошкільної освіти.

3. Визначення сутності проблеми, її приховані причини.

4. Розробка єдиної стратегії освітнього супроводу становлення вихованої особистості.

5. Визначення основних показників рівня вихованості дітей старшого дошкільного віку.

З метою визначення рівня інтересу дітей до емоцій, почуттів, емоційної поведінки інших людей і власної проведено анкетування дітей старшого дошкільного віку за А. А. Чумаковою (див. Додаток Б [63]).

Аналіз результативності роботи закладу та співбесіда з вихователями проілюструвала, що вихователі частково пояснюють зміст понять «емоційне виховання», «емоційна культура» тощо. Проте, у змісті планів прослідковується робота з розвитку емоційно-вольової сфери дошкільників.

Таким комплексним підходом у розв'язанні проблематики дослідження відсутній, оскільки, в межах занять із образотворчої діяльності такий напрям роботи з дітьми не передбачений. Зокрема, ігрові комплекси проводяться з дітьми в різних часових проміжках.

Зокрема, загальновідомо, що тематичне планування і тематичні заняття ефективні лише при умові зацікавленості суб'єктів процесом образотворення.

З метою зменшення навантаження на дитину, забезпечення емоційного благополуччя в процесі підготовки її до школи ми намагалися розробити перспективний план освітнього процесу, який допоможе ефективно реалізувати освітню задачу (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Перспективний план з виховання емоційної культури старших дошкільників

Освітні напрямки	Жовтень	Тема тижня			
		1 тиждень	2 тиждень	3 тиждень	4 тиждень
Заняття	З родини йде життя людини. Права дитини	Заходь у гості щедра осінь. Фрукти	Багатий стіл – багата родина. Овочі.	Осінній красі радіють всі (канікули)	
Особистість дитини	Здоров'я та фізичний розвиток	“Весела родина” “Мої обов'язки” «Ми спротсмени»	“На огороді” “Фруктові розваги” “Осінь щедра”	Ми маленькі козачата» «Зростаємо дужими» «Овочі на грядці»	“Осінній листопад” “Ми зірочки” “Силачі”
Дитина в сенсорно пізнавальному	Елементарні математичні уявлення	“Тато, мама і я – ми щаслива сім'я” “Орієнтування у просторі” “Пригоди в країні геометричних фігур” “Орієнтування в просторі”	“Математичні дари осені” “Число 3” “Не потрібно сумувати” “Порівняння за висотою”	«Я все знаю про геометричні фігури» «Трикутник» «Подорож казкою» «Ріпка» «Куб, куля»	
Дитина в природному	Природа планети земля. Життєдіяльність Людини у природному довкіллі. Всесвіт	“Поверхи лісу”	“Гриби”	«Ланцюжки у лісі»	“Вода-мадрівниця. Кругообіг води в природі

Дитина в соціумі	Формування осов духовно-моральних якостей.основи правової кїльтури. Народознавство.	Українське подвір я”	“Український рушник»	«Українська хатка»	“Мої права та обов язки”
	Предметний світ.	«Веселі гномики»	“Мій дитячий садок”	Будь чистим і охайним»	“Очі та мос здоров я”
	Літературна діяльність	В.Сухомлинський, «Ледача подушка» (оповідання)	Т.Корольова, «Барвіста осінь»(вірш)	Вірші про овочі	Телесик», Укр.нар.казка
Мовлення дитини	звукова культура мовлення	“Слова чудові, різні нові”	“Ми слова вивчаємо-ними розмовляємо”	«Цілий день розмовляємо – слова в речення складаємо	
	Зв’язне мовлення	“Граємо разом і поряд. Складаємо розповіді за картинкою”	“Життя рослин восени”	Складання описової розповіді «На екскурсії в осінньому парку»	
Дитина у світі мистецтва	Малювання	“Моя родина”	«Легенда про мімозівців»	«Овочевий калейдоскоп»	«Казка під дощем»
	Ліплення	“Я і мої батьки”	“Фрукти”	«Морква»	“Парасолька”
	Аплікація	“Квітка моїх прав”	“Фрукти”	«Овочі в банці»	“Осінні листочки”
Гра	Художньо-дидактична гра	«Смішний малюнок»	«Колективний малюнок»	«Класифікація почуттів»	«Щоденник настроїв»
Конст	Конструкторсько-будівельні ігри	“У ляльки новосілля”	“Зроби орнамент”	«Башта»	“Ракета”

Вихователь повинен використати раціональну організацію занять, може порушити послідовність занять враховуючи індивідуальні особливості дитини; повинен продумати методи, прийоми та засоби освітнього процесу та їх інтеграцію.

Ми пропонуємо художньо-дидактичні ігри, спрямовані на виховання емоційної культури старших дошкільників. Протягом місяця рекомендовано вивчати чотири нові гри, інші закріплюють, удосконалюють та реалізують діти в процесі самостійного ігрового образу творення (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Художньо-дидактичні ігри з виховання емоційної культури у старших дошкільників

Назва х/дид. гри	Місяць	Емоційна спрямованість х/д ігор
<ol style="list-style-type: none"> 1. «Чудо-малюнок» 2. «Малюємо на асфальті» 3. Дзеркальний малюнок 4. Скульптор 	Вересень	зняття емоційної напруги
<ol style="list-style-type: none"> 1. «Смішний малюнок» 2. «Колективний малюнок» 3. «Класифікація почуттів» 4. «Щоденник настроїв» 5. «Як ти себе сьогодні відчуваєш» 	Жовтень- Листопад	вміння розрізняти емоції
<ol style="list-style-type: none"> 1. «Восковий малюнок» 2. «Ляпка» 3. «Чарівний салют» 4. «Склади казку» 5. «Малюємо себе» 6. «Хто я?» 7. «Малюємо листівку» 8. «Малюємо портрети» 9. «Восковий малюнок» 10. «Новий Рік» 	Грудень, Січень, Лютий	вміння виражати свої емоції
<ol style="list-style-type: none"> 1. «Відтвори свій страх» 2. «Вигадай сон» 	Березень	подолання страху
<ol style="list-style-type: none"> 1. «Художники-натуралісти» 2. «Добра тваринка» 	Квітень	зняття психоемоційного напруження
<ol style="list-style-type: none"> 1. Бесіда «Як правильно дружити» 2. «Двоє сердитих хлопчиків» 3. «Добрий настрій» 4. «Намалюй візерунок» 	Травень	прояв і керування своїми емоціями

«Чудо-малюнок»

Мета: зняття емоційної напруги; розвиток тактильних відчуттів. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: запропонувати дитині намалювати що-небудь (портрет мами, город, тварину) відповідним кольором (ромашки, дзвіночки тощо), овочами (огірок, морквинку, кавун тощо).

«Малюємо на асфальті»

Мета: зняття емоційної напруги; зняття напруженості. Виховати емоційну культуру у дітей передшкільного віку.

Хід гри: запропонувати дитині намалювати крейдою те, що їй до вподоби. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

«Смішний малюнок»

Мета: вчити помічати, називати та виражати емоції; розвивати мислення, уяву. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: фіксують аркуш паперу на будь-якій поверхні, зав'язують дитині очі підводять його з інструментом до місця зображення і пропонують намалювати (сонечко тощо). Всі по черзі підходять із зав'язаними очима та домальовують деталі, яких не вистачає.

«Коллективний малюнок»

Мета: розвивати здатність у дітей виражати і розуміти емоції інших; розвивати вміння діяти спільно. Виховання емоційної культури у старших дошкільників. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: одна дитина малює сюжет (портрет, ранок у лісі, незнайому планету тощо), інші називають те, що задумав автор картини та спільно вигадують історію чи казку.

«Малюємо листівку»

Мета: виховувати позитивні емоції у дітей; розвивати творчі здібності дітей. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: щоб зробити приємне людині, їй можна подарувати листівку і привітати. Візьміть невеликі, але щільні (краще картонні) листки. Дорослий

пропонує дитині намалювати щось дуже гарне, ніжне, добре. Потім поверніть листівку і зі слів дитини напишіть за бажанням того, кому вона хоче зробити приємне.

«Малюємо портрети»

Мета: збагачувати внутрішній світ дитини; розширити уявлення дітей про світ почуттів іншої людини; розвивати навички зв'язного мовлення і спілкування; емпатію. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: одна дитина виконує роль натурника, позуючи, інша дитина – малює. Потім вони змінюють ролі. Після виконання роботи вони показують роботи один одному та обговорюють їх. Далі діти організовують галерею та демонструють власні роботи.

«Дзеркальний малюнок»

Мета: розвивати здатність висловлювати різні емоції; зняття емоційної напруги. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: для малювання будь-яким матеріалом (пастеллю, фломастерами тощо) треба взяти прозорий пластик. Для зміни фону під пластик підкладають папір різного кольору, змінюючи його.

«Восковий малюнок»

Мета: вчити передавати свій емоційний стан. Виховати емоційну культуру у дітей передшкільного віку.

Хід гри: аркуш паперу натирається свічкою або парафіном. Потім розфарбовується фарбами чи крейдою. Малюнок виходить надзвичайно красивим!

«Ляпка»

Мета: вчити передавати свій емоційний стан; усвідомлювати свій емоційний стан і звільнення від негативних емоцій. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: на альбомному аркуші зробіть кляксу та придумайте історію до неї.

«Новий Рік»

Мета: вчити передавати свій емоційний стан; усвідомлювати свій емоційний стан і звільнення від негативних емоцій. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: використовуючи різні інструменти та нетрадиційні техніки передати новорічне дійство в кольорі.

«Як ти себе сьогодні відчуваєш»

Мета: вчити розрізняти емоції, вміти ними керувати; розвивати емоційну, особистісну сфери; розвивати тактильно-кінестетичну чутливість та емоційно-чуттєвий компонент психіки. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: Дитині пропонують картки з зображенням різного настрою. Вона обирає ту, яка відповідає її настрою в момент виконання завдання. Дорослий пропонує змінити дитині свій настрій.

«Класифікація почуттів»

Мета: збагатити внутрішній світ дитини, допомогти їй побачити різноманіття емоцій; збагатити словниковий запас дитини, розвивати слухову пам'ять. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: Дитина класифікує картки на дві категорії: ті, що подобаються та ті, що не подобаються. Дитина пояснює свій вибір, називаючи емоції.

«Відтвори свій страх»

Мета: формування здатність до співпраці, самоконтролю; допомогти зняти психоемоційне напруження, розвинути здібності; покращити розуміння емоційних станів. Виховати емоційну культуру у дітей.

Хід гри: Дорослий запитує дитину чого вона боїться, потім пропонує їй це намалювати та знищити.

«Художники-натуралісти»

Мета: допомогти зняти психоемоційне напруження; покращити розуміння емоційних станів, самопочуття і настроїв. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри:

Запропонуйте дитині великий аркуш паперу, фарби та дозвольте їй намалювати уявне пальчиками, кулачками, долоньками, ліктями, ногами. Сюжет малюнку можна вибрати будь-який: «Летить сніжок», «Сліди Дідуся Мороза», «Казкова тварина», «Вітраж» тощо.

«Добра тваринка»

Мета: формувати почуття спільності, вчитися підтримувати один одного. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: учасники встають у коло, беруться за руки. Ведучий тихим голосом каже: «Уявимо, що ми одна велика сім'я. Що ви відчуваєте?» Пропонує виконати колективне завдання, використовуючи художні засоби виразності.

«Щоденник настроїв»

Мета заохочувати дітей до позитивних проявів самоствердження. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: якщо у дитини протягом дня часто змінюється настрій, можна ввести умовні позначки, наприклад: веселий, радісний настрій: трохи сумно, хочеться помовчати, подумати про своє. Це посилює увагу до своїх емоцій, настрою, надає усвідомлення свого емоційного стану і вміння передавати його словом і мімікою.

«Хто я?»

Мета: розширити уявлення про себе; виховувати дисциплінованість. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: діти надають відповідь на запитання «Хто я?». Описуючи себе (характеристика, Інтереси тощо) дитина весь час використовує займенник «я». Потім пропонуємо дитині обрати колір, який їй найбільше подобається.

«Вигадай сон»

Мета: розширити уявлення про себе; виховувати дисциплінованість.; вміти за допомогою засобів виразності передати в малюнку своє відношення до того, що наснилося. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: Треба пригадати свій сон та намалювати його, використовуючи засоби виразності.

Рис. 3.1 Наочність до гри

«Склади казку»

Мета: формувати оціночне судження особистих та суспільних якостей особистості, виховувати дисциплінованість. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: дитині пропонується скласти казку про гномів за допомогою розгорнутої сповіді. Потім найкращу казочку програють, головну роль виконує оповідач. Дорослий з дитиною продумує вихід з ситуації. Намалювати обличчя з певним виразом. Що при цьому відповість Вам гном? Придумай його казку.

Рис. 3.2. Наочність до гри

«Малюємо себе»

Мета: розвивати впевненість у собі, з розумінням ставитись до індивідуальних особливостей і відмінностей між людьми. Виховати емоційну культуру у дітей дошкільного віку.

Хід гри: дорослий пропонує дитині намалювати себе зараз і в минулому та визначити різницю в зображеному. Запитайте в дитини, що їй подобається в собі і не подобається.

«Намалюй візерунок»

Мета: розвивати стосунки між дітьми тренувати вміння здійснювати спільні дії; розвивати самостійність. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: Потрібно кілька пар вирізаних рукавичок з паперу з різними узорами на них.

Кожна дитина одержує вирізану з паперу рукавичку. Кожна з них має певну форму й узор. Однакових половинок вони складають пару. Після цього кожна дитина повинна, не розмовляючи, закінчити візерунок, зображений на рукавичках причому кожній парі дається тільки один набір олівців.

Кожній парі даються чисті рукавички. Умова одних олівців зберігається. Після цього можна влаштувати конкурс рукавичок в якому оцінюватимуться якість і однаковість узорів на обох половинках.

«Добрий настрій»

Мета: вчити планувати свої дії; втілювати задум; розвивати самостійність. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: «Купи печива і цукерок, – сказала мама, – ми поп'ємо з тобою чаю і вирушимо в зоопарк». Хлопчик узяв у мами сумки і побіг прiskoком до магазину, у нього був чудовий настрій. Намалюй обличчя хлопчика.

«Двоє сердитих хлопчиків»

Мета: вчити спілкуватися з об'єктами живо. Виховати емоційну культуру у старших дошкільників.

Хід гри: хлопчики посварились. Вони дуже сердиті, звели брови, розмахують руками, наступають один одному на ноги, от-от поб'ються. Намалюй хлопчиків.

«Скульптор»

Мета: вчити планувати свої дії; втілювати задум; розвивати цілеспрямованість. Виховати емоційну культуру у дітей.

Хід гри: Один з учасників – скульптор, який ліпить фігуру із свого партнера. Після цього дитина розповідає про те, що вона зліпила, і про характер того, хто зображений. Присутні ставлять запитання, добре коли ліплять кілька пар.

«Як правильно дружити»

Мета: вчити різним способам спілкування. Виховати емоційну культуру у дітей старшого дошкільного віку.

Хід гри: в ході бесіди обговорюються прийоми і правила, які сприяють конструктивному спілкуванню:

- Допомагай товаришу. Якщо вмієш щось робити – навчи його.
- Ділися з товаришами.
- Зупини товариша, якщо він робить щось погане.
- Зупини товариша, якщо він робить щось погане.

Пригадай оповідання де головні герої допомагають один одному.

Створи ілюстрацію до оповідання.

Календарне планування занять із виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку

1. Тема: Легенда про мімозівців.

Мета: створити безпечний простір для взаємодії, почуття єдності з групою однолітків. Продіагностувати емоційний стан, засоби взаємодії з оточуючими. Сформувати соціально-значущі, спрямовані на оточуючих, емоційно-позитивні мотиви поведінки, потреби в піклуванні про оточуючих, позитивного ставлення та взаємодії.

Сприяти свідомому відреагуванню різних емоційних переживань шляхом вербальних та невербальних засобів комунікації через рольові програвання, роботу з почуттями, а також відпрацювання механізмів самокорекції через психодраму. Відпрацьовувати соціально-прийнятних засобів відреагування негативних емоцій. Розвивати рефлексію, емпатію; навички спільної діяльності, самоконтролю та саморегуляції за допомогою релаксації, направленої візуалізації та нейролінгвістичного програмування.

Попередня робота з дітьми: цикл занять за програмою з розвитку емоційно-вольової сфери та комунікативних здібностей.

Обладнання та матеріали:

1. Таблиця кольорів (стимульний матеріал з кольорового тесту Люшера).
2. Фігурки людини різних кольорів (по 1 набору на кожну дитину).
3. Фланелеграф.
4. Пухнасті хутряні кульки.
5. Каміння.
6. Торбинки.
7. Магнітофон.
8. Плівка із записами.
9. Ковдра із піктограмами.
10. Папір для малювання великих розмірів.
11. Фломастери.

Хід заняття

Діти входять до кімнати, в середині якої розташовані стільці по колу, фланелеграф, фігурки людей (розкладені на столі поряд із фланелеграфом).

«Струм» – традиційне вітання на початку корекційно-розвиваючих занять.

Бесіда в колі:

- З яким настроєм ви сьогодні йшли сюди?

- Які почуття відчуваєте?
- Які думки вас відвідали?

Вибір приємного кольору. Інтерпретація.

Гра «Веселі привітання». (Діти рухаються під музику по залу та за командою «Долоні», «НОСИКИ», «СПИНКИ», Щічки» торкаються в парах один одного відповідною частиною тіла).

Легенда про Мімозово. Бесіда в колі.

- Якими були мімозівці на початку історії?
- Що любили робити?
- Як рухались?
- Як дарували маленькі хутрянні кульки?

Рольове програвання (мімозівці дарують маленькі хутрянні кульки).

Обговорення в колі:

- Які думки виникли в мімозівців?
- Що вони відчували?
- Як ви вважаєте, який колір найбільш характерний до душевного стану мімозівця?

Вибір кольорових фігурок дітьми, обґрунтування свого вибору.

Бесіда в колі:

- Уявіть собі мімозівців після появи Бургота.
- Що змінилося в їх поведінці, думках?
- Які з'явилися почуття?

Рольове програвання (мімозівці дарують один одному каміння).

Обговорення в колі:

- Думки, почуття мімозівців на той момент?
- Який колір найбільш характерний мімозівцям тепер?

Вибір кольорових фігурок, обґрунтування свого вибору.

Бесіда в колі:

- Які мімозівці вам подобаються більше? Чому?
- А що робити іншим? Адже буває в житті таке, що людина

розлючена, сердиться, роздратована? У вас таке буває?

– Що ми при цьому робимо?

Вправа «Коли я злюсь, я...».

– І як це впливає на оточуючих?

– Як тоді впоратися із своїми почуттями? Адже «ховати» їх в собі теж не можна, бо роздратування, заховане всередині людини може зробити багато неприємного їй, можна, наприклад, захворіти.

– Що можна зробити із своїм почуттям роздратування? Як його «вигнати» з себе, ще й при цьому не образити інших?

Психодрама (відреагування негативних емоцій).

Бесіда в кругу. Продовження легенди про мімозівців.

Придумування розв'язки спільними зусиллями.

Закінчення легенди.

Релаксаційний комплекс з елементами візуалізації та ней-ролінгвістичного програмування

«Посмішка по кругу» – традиційне прощання.

Х/д гра «Вигадай сон».

2. Тема: Веселі гномики.

Мета: Вчити дітей свідомо, цілеспрямовано регулювати свої дії, розуміти емоційно-виразні рухи, адекватно використовувати й сприймати міміку, формувати соціальну компетентність дитини. Розуміти й визначати відображаючи те чи інше почуття (радість, задоволення, страх, зляк). Сприяти активній розрядці емоцій завдяки роботі м'язів обличчя, тіла. Розвивати довільність психічних процесів, пізнавальну діяльність. Виховувати вміння радіти за загальну справу, успіхи кожного, доброту, чуйність.

Структура заняття.

1 фаза – Мета: розвиток правильного розуміння дітьми емоційно-виразних рухів рук і адекватного використання жеста, що в свою чергу сприяє соціальній компетентності дитини.

2 фаза – Мета: виразне зображення відчуттів породжених соціальним середовищем (агресивність, жорстокість, доброта, співчуття) їх моральна оцінка.

3 фаза – Мета: корекція настрою та окремих рис характеру, виховання вольових якостей, самостійність, цілеспрямованість, сміливість, наполегливість, витримка.

4 фаза – Мета: навіювання бажаного настрою.

Сьогодні ми з вами познайомимось з маленькими чарівними гномиками та будемо з ними гратись. Вони дуже маленькі (Вихователь показує зріст гномиків, діти повторюють). Вони мають довгу бороду (вихователь пропонує показати дітям довжину бороди). На ніжках черевички, які при ході стукають. Як вони стукають? (діти показують). На голові у гномика шапочка з дзвониками. Як дзвонять дзвоники? (дінь-дінь 2х6). Живуть вони в лісі (діти йдуть до стіни), в печері, де вони граються з дідусем у плескушки. Давайте пограємо. Коли дідусь буде плескати в долоні, ви будете йти до нього, а коли заспіває, то треба стрибати.

Ще гномики із задоволенням ходять один за одним із п'яточки на носочок (показ вихователем, повтор дітьми). Якщо я плесну в долоні, треба прискорити крок (1 хв.) Біля їхньої печери протікав струмок. А тепер нам треба помити ручки у струмочку, начеб то ми хлюпаємося в водичці. Роганяємо хвилькі (вправо, вліво), струхнули ручки і знову розганяємо хвилькі.

Вирішили гномики бешкетувати. Різко по воді долонею-хлюп! (вихователь показує різки рухи два-три прийома). (Збризкались гномики з ніг до голови, змокли. Стали один одному обличчя виитирати долонею ніжно, ласково, а тепер-плечі, ручки, спинку, груди (діти в парах показують відповідні рухи, потім міняються місцями).

Залишки води з себе струхнули гномики і струснулись гномики всім тілом. Підстрибнули трохи і затремтіли. Як мама струшує випрану хустинку.

Раз! І знову сухі.

Давайте далі гратись. Давайте краще стрибать, хто швидше до дідуся дострибне? Ручками не допомагають. Якщо дуже важко, можна ручками собі допомагати. Ось так стрибають гномики, дуже смішно! Гарно повеселились. Пора додому повертатись.

Сильний вітерець дмухнув, притягнув гномиків до землі. Встали вони на колінця, голови схилили та йдуть проти вітру. Вітер на нас дме, йти не дає. Ніжки на ширині плечей ставлять. Ось і дійшли до лісу.

А в лісі дерева та чагарники заважають йти. Гноми спинку нахиляють, де на вшпиньках йдуть. А ось і вузьенька стежка. Проте, посередені ведмідь розлігся і храпить. Що жробить?

Давайте знімемо свої капелюшки, щоб не дзвонили дзвоники і тихенько на вшпиньках мимо пройдемо. Якщо я побачу, що ведмедик просинається, ворухиться, то відразу покличу його. Отже, гномики повинні зупинитись і не ворухитись. А коли подам сигнал – знов можна йти, зрозуміло? Пішли.

Діти, крадучись, дуже тихо підходять до ведмедика, декілька разів зупиняються на звук, потім переступають через ведмедика: обережно руку, потім ногу, як в уповільненому кіно.

Ура! Тепер швиденько додому, щоб ведмедик не наздогнав. Візьмемось за руки і побігли в печеру.

2 Емоція задоволення.

Тепер можна відпочити, ніякий ведмідь не знайде. Візьмемо стільчики і сядем в коло обличчям один до одного. Які ми молодці, що втекли від ведмедя, можна показати, що ми молодці, що ми собою задоволені, що нам приємно:

- великий палець підняти вгору, останні стиснути в кулачок;
- ми посміхаємось, весело підморгуємо один одному;
- погладжуємо груди, по головці, ось яки ми спритні і сміливі.

Емоція страху, зляку.

А спочатку ми трошки злякались. Правда? Страшно було, що ведмідь

прокинетесь і нас з'їсть? Як нам було страшно:

- стиснулись в грудочку, застигли;
- брови підняли вгору;
- очинята широко розкрили, боїмося вдихнути і поворухнутись;
- рот відкритий;
- голову втягнути в плечі;
- руками вчепились в стілець, начебто боїмось впасти;
- задрижали, зубами застукали;
- слова вимовляти не можемо.

Брр! Як було страшно!

Але ведмедика ми перехетрили і тепер ми дуже задоволені і радісні.

3. Коли всім весело, а одному сумно.

Дідусь-гномик дуже сумний, невеселий. Спитаємо, чому він сумний? Дідусь чарівний капелюшок з дзвіночком загубив. Що ми будемо робить діти? Бідний дідусь, такий сумний, ось-ось заплаче. (Вихователь грає ролі: дідуса і ведучої).

-Нам жалко дідуса? Підійдемо до нього, присядемо і жалібно подивимось йому в очі, погорюємо разом з ним. Ох, яке горе-загубить чарівний капелюшок. А як ми його пожаліємо:

- покладемо руку, на його плече, постоїмо,
- погладимо по руці, спині, голові, притулимось до нього або обнімемо дідуса. і може ми розвеселим його: подзвоним дзвіночками, посміхнемось. Все рівно дідусь сумує. Що ж нам ще зробити? Подарувати йому що небудь замість капелюха – цукерку, сопілку (кожен дарує).

А може хтось віддасть дідусю свій капелюшок із дзвінком?

4. А тепер давайте всі разом потанцюємо, хто покличе дідуса до нас?

Діти водять хоровод, або виконують різні рухи під музику.

До побачення, мої гарні гномики. Ми обов'язково з вами зустрінимось і пограємо в ваші веселі ігри. Х/д гра «Склади казку».

Підсумок заняття.

3. Тема : Казка під дощем.

Мета: уточнити уявлення дітей про дощ, емоційно проявляти своє ставлення до нього, звуконаслідувати. Вчити створювати оригінальні образи дощу на основі власного сприйняття та відчуттів, зображувати дощ різними художніми засобами використовуючи нетрадиційні техніки зображення. Розвивати творчу уяву, абстрагування від реального об'єкта чи явища; асоціативно – образне мислення, комунікативно-мовленнєву компетентність. Виховувати бажання творити.

Матеріал: чобітки, площинні «калюжки», хмарки, краплинки, «дощовий палац», дидактична гра «Склади картинку», загадки, вірші, предмети для шумового оркестру, костюми дощу, хмаринок; заготовки для малювання: зубна щіточка, свічки, патички, пензлики, серветки, фарби, повітряні кульки; музичний супровід.

Попередня робота: розучування віршів, загадування загадок, читання оповідань, казок про дощик, розучування танцювальних рухів, спостереження *за дощем*.

Хід заняття

1. Організаційна частина

– Діти, шкода, що на деревах уже немає листя, зів'яли квіти, комахи поховалися у щілини, деякі звірі уже засинають, а дзвінкоголосі, невгамовні птахи відлетіли у вирій. Є за чим журитися. Але Осінь весело грається зі своїм молодшим братом – Листопадом! Цікаво, які ще брати є в Осені (діти називають інші місяці). Чи ви хочете їх розшукати? (відповіді дітей). Погляньте, хто це залишив ось такі сліди? На що вони схожі? (відповіді дітей). Ходімо по них.

Діти йдуть по паперових кляксах. По дорозі натрапляють на парасольку, чобітки, накидку від дощу. Чути шум крапання.

Вихователь. Прислухайтесь, діти. Які звуки природи ви чуєте? Давайте зезернемо сюди. Як тут чудово! Куди ми з вами потрапили? Чи не здається вам, що тут дуже волого? (відповіді дітей).

Знову чути крапання. З-за ширми звучить голос.

Дощик. Як добре, що ви завітали до мене в гості! Це мій палац. Чи любите ви загадки? Спробуйте відгадати ось таку:

Як люблю я танцювати

Дріботіти і скакати

Молоточком наче б'ю

Із цеберця наче ллю.

– Як ви гадаєте, про кого ця загадка? А який буває дощик? На що він схожий! Що робить дощик? (Діти передають через рух як накрапає дощик).

Промовляє слова, діти повторюють їх і виконують різні дії: дощик іде (діти ідуть); лле (роблять руками хвилеподібні рухи); крапає (грають на металофоні); шелестить (шарудять кульками із целофану); дріботить (дріботять ніжками); заливає (імітують, як водичка ллється з поливальниці); шумить (змахують шумовими брязкальцями).

Вихователь. Чудово! Он скільки звуків має дощик. Пропоную вам усім разом створити дощовий оркестр. Ви згодні?

Діти за допомогою різних предметів демонструють шумові звуки під музичний супровід.

Вихователь. Ви справжні музиканти! Ми створили дощовий оркестр. Гадаю, тепер можна створити і дощовий натюрморт. Пригадайте, які предмети трапились на по дорозі? Пропоную скласти з них дощовий натюрморт, (діти викладають). Вам подобається ваша робота? Мені вона сподобалась. Ви в мене молодці.

Педагог пропонує дошкільнятам пригадати, що з'являється на землі після дощу (калюжі) На що вони схожі. Заохочує пострибати через «калюжі» на підлозі - обережно, щоб не замочити ніг. Продовжується фізкультпауза.

Вихователь. Ой, я вступила в калюжу! Погляньте, який портрет дощику я знайшла, (проводиться дидактична гра «Склади картинку» (мозаїко). Діти створюють портрет літнього дощу – веселого; осіннього – сумного; портрет

дощу з краплинок, хмарками та сонечком).

Вихователь. Які портрети ви склали? Опишіть кожен із них. (описові розповіді дітей). Озирніться, ми опинилися в чарівному палаці! Тут є різні дощові портрети, натюрморти, предмети й чути звуки дощу. Як ви гадаєте, де може з'явитися дощик?

– Як ви гадаєте, де може з'явитися дощик? Так, у лісі звідусіль. Намалюйте його, використовуючи різноманітні техніки зображення. З-за ширми виходить Дощ (дорослий).

Дощ. Як гарно ви про мене сьогодні розповідали! Ще й так чудово мене намалювали! (розглядає роботи дітей). Ось який я гарний! Мені навіть соромно стає за те, що я вас часом лякаю. Обіцяю відтепер обов'язково вас попереджатиму про свій прихід (ознайомлення дітей з прикметами).

Дощ. А на згадку про себе я вам подарую свої чарівні краплинки (роздає повітряні кульки). Дякую вам друзі! До побачення!

4. Тема заняття: Чарівна веселка (акварельні фарби).

Мета: Вчити дітей малювати заокруглені по діагоналі та горизонталі лінії акварельними фарбами. Продовжувати вчити правильно тримати пензлик і навчати дошкільників відображувати явища природи зображувальними засобами. Розвивати у дітей уміння орієнтуватися на аркуші паперу та вміння заповнювати весь аркуш паперу. Розвивати почуття кольору. Виховувати посидючість, наполегливість, самостійність; емоційну культуру, естетичний смак.

Обладнання і матеріали аркуші паперу, серветки, пензлики, склянки з водою, акварельні фарби, підставки для пензликів.

Підготовка вихователя: опрацювала методику проведення заняття з малювання, підготувала зразок і склала конспект.

Підготовка дітей: 1. З дітьми систематично проводяться заняття з малювання та індивідуальна робота в повсякденному житті, в II половину дня – самостійна художня діяльність.

2. Перегляд діапозитивів, ілюстрацій (веселка), листівок для збагачення

художніх вражень дітей.

Хід заняття

I Вступна частина

Введення в тему.

Доброго дня, діти! Як у вас настрій? Подумайте і скажіть, що таке радість? Що викликає у вас радість? Чому ви радієте? (діти відповідають з допомогою вихователя).

Любі мої, у давні-прадавні часи у далекому Єгипті (є така держава) люди називали сонце іменем Ра (це бог сонця), тому слова «радість», «сонце» схожі за своїм значенням.

Діти, які ви можете згадати слова схожі за звучанням на «радість», «веселощі»? (Райдуга. Декламую вірш про райдугу)

А як можна розшифрувати слово «райдуга» (сонячна дуга, чи дуга сонця, дуга радості, радісна дуга), і слово «веселка» (те, що звеселяє людину).

Діти, а ви бачили колись справжню веселку? Розкажіть про це! (діти розказують).

Любі мої, веселка – це атмосферне явище, її можна спостерігати на небі о теплій порі року під час дрібного, частого, теплого дощичка, і в той же час крізь хмари світить сонечко, сонячні промінчики проходять крізь дощові крапельки, і з'являється райдуга.

Діти, а чи знаєте ви кольори веселки? (червоний, помаранчовий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий). Послухайте вірш про кольори райдуги (Вірш Г. Лагдзинь «Райдуга»)

Повідомлення теми.

I тому на сьогоднішньому занятті ми з вами будемо малювати веселку.

Показ зразка.

Показую дітям на великому аркуші паперу намальовану райдугу.

– Діти, де на аркуші знаходиться райдуга?

– Який колір найперший?

- Діти, якої форми веселка?
- Згадайте усі кольори веселки?
- Діти, скільки кольорів має райдуга?

Показ прийомів малювання

А тепер я вам покажу як роботу малювала я. Я беру пензлик у праву руку, тримаючи трьома пальцями, оттак (показую) вмочаю пензлик у фарбу червоного кольору. Надлишок фарби знімаю на край склянки і починаю малювати першу дугу райдуги з лівого нижнього кутка до правого нижнього, знизу вверху, а потім зверху вниз, не відриваючи руки від аркуша паперу, оттак (показую). А зараз я візьму фарбу помаранчевого кольору і почну малювати другу дугу нашої райдуги. Так само беру фарбу, надлишок знімаю на край склянки і починаю малювати знизу вверху, а потім зверху вниз тримаючи пензлик близько до червоної дужки, щоб вони зливалися, оттак (показую). Примітка усі останні дужки веселки малюю аналогічно.

Закріплення прийомів малювання

Діти. Ось бачите, яка гарна веселка вийшла у мене. Та я сподіваюся, що ви намалюєте ще краще. А давайте згадаємо як малювала я:

- Діти, що ми малюємо сьогодні на занятті ?
- А чим ви будете малювати райдугу ?
- Як ви будете тримати пензлик ?
- Діти, скільки кольорів має райдуга ?
- Якої вона форми ?
- Як розташовані кольори веселки ?

II Основна частина

А тепер любі мої ви самі намалюєте веселку так як вам показувала я. Будь ласка займайте свої місця за столами. Під час роботи дітей надаю їм допомогу шляхом індивідуального показу з поясненням на своєму аркуші, своїм пензлем.

Використовую такі прийоми керівництва: – огортання дитячої руки своєю рукою (в окремих випадках)

вказівка – покажи як ти будеш малювати першу дугу райдуги? запитання – де ти намалюєш фіолетову дужку зверху чи знизу? нагадування – невже ти забула як потрібно тримати пензлик у руці? оцінка – ти подивись як гарно у тебе виходить, молодець!

У випадках неможливості виправлення роботи для заохочення дітей робимо заміну аркуша.

Діти, закінчіть роботу і покладіть свої малюнки на край столу, хай підсохнуть. Я пройду і зберу їх, щоб повісити на мольберт.

III. Заключна частина

Любі мої як бачите ми закінчили роботу. Усі добре працювали: у кого вийшло краще, в кого не дуже. Сподіваюся ви всі зрозуміли як потрібно малювати райдугу. Ось послухайте вірш:

Про райдугу

У лісу лагідній красі Скупаю ноги у росі Павутинням витру,

На узлісся вийду, Стрічку в коси заплету,

Стрічку ясну – не просту, –

Райдугу барвисту.

З неї і намисто.

Всі тепер милуються, Кольорам дивуються

Практичний матеріал для виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку в межах проєктної діяльності
(тематичного дня або тематичного тижня)

«ВЕСЕЛЕ ЦАРСТВО – СУМНА ДЕРЖАВА» – це царство незвичайних перетворень. Більше ніде не можеш побачити таке. Мешканці цього царства можуть змінювати своє забарвлення залежно від настрою. То вони білі, то сірі, то сіро-буро-малинові. Наприклад хмарки.

Веселі Хмарки-малюки – жовті. Вони швидкі, як сонячні промінчики. Люблять грати і бігати наввипередки.

Їхні старші братики та сестрички – помаранчеві. Ці почувуються дуже дорослими. Вони веселі та привітні.

Зовсім інша річ – дорослі Хмарки. Вони бадьорі, енергійні та люблять червоний колір.

Хмарки-бабусі та хмарки-дідуся – зелені. М'які та спокійні, вони люблять спостерігати за тим, що відбувається навколо.

Є серед Хмар і білі. Це дуже мудрі Хмарки. Їх шанують, до них прислухаються.

Ти не віриш, що є царство-держава? Поспостерігай за небом - і ти побачиш Хмарок з царства Настрою.

Рис. 3.3. Творчі завдання ігрового проєкту «Веселе царство– сумна держава»

Давай знайомитися!
Я – Хмарка з «Веселого царства – Сумної держави».
Я дуже мінлива, можу змінювати свою форму, колір та настрій.

Намалюй мене, коли у мене настрій:

СВЯТКОВИЙ **ТРИВОЖНИЙ**

СУМНИЙ **РАДІСНИЙ**

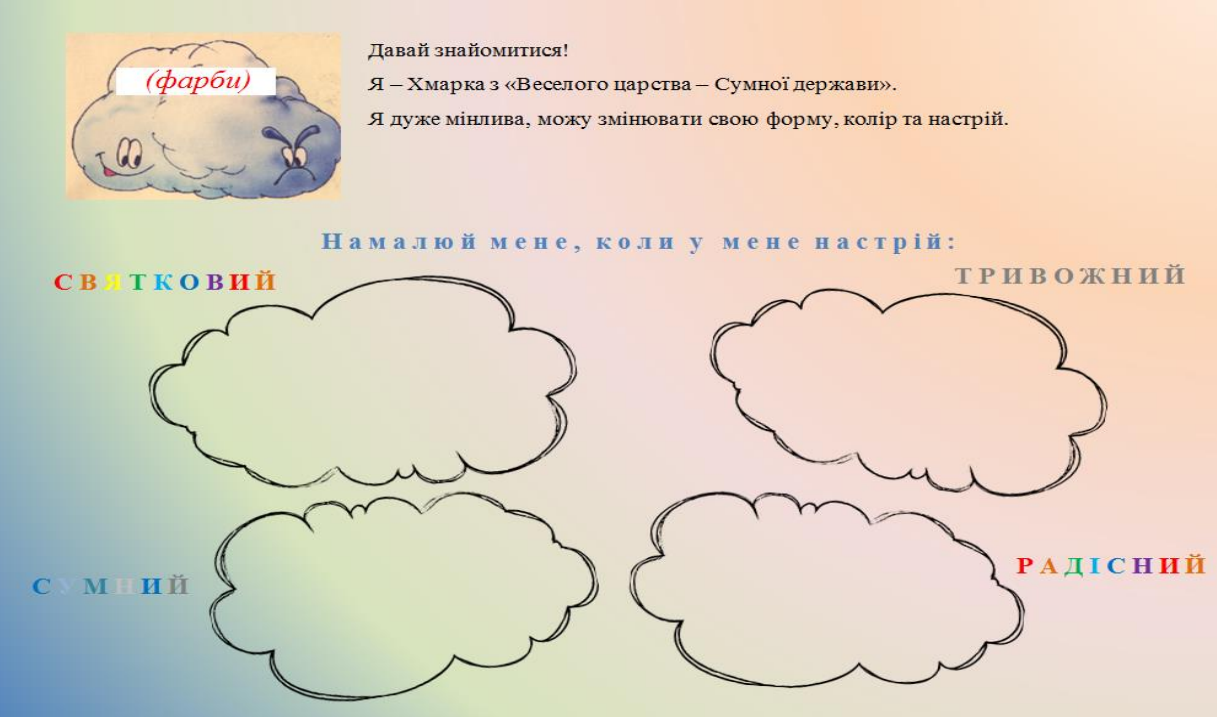

Рис. 3.4. Творчі завдання ігрового проєкту «Веселе царство– сумна держава»

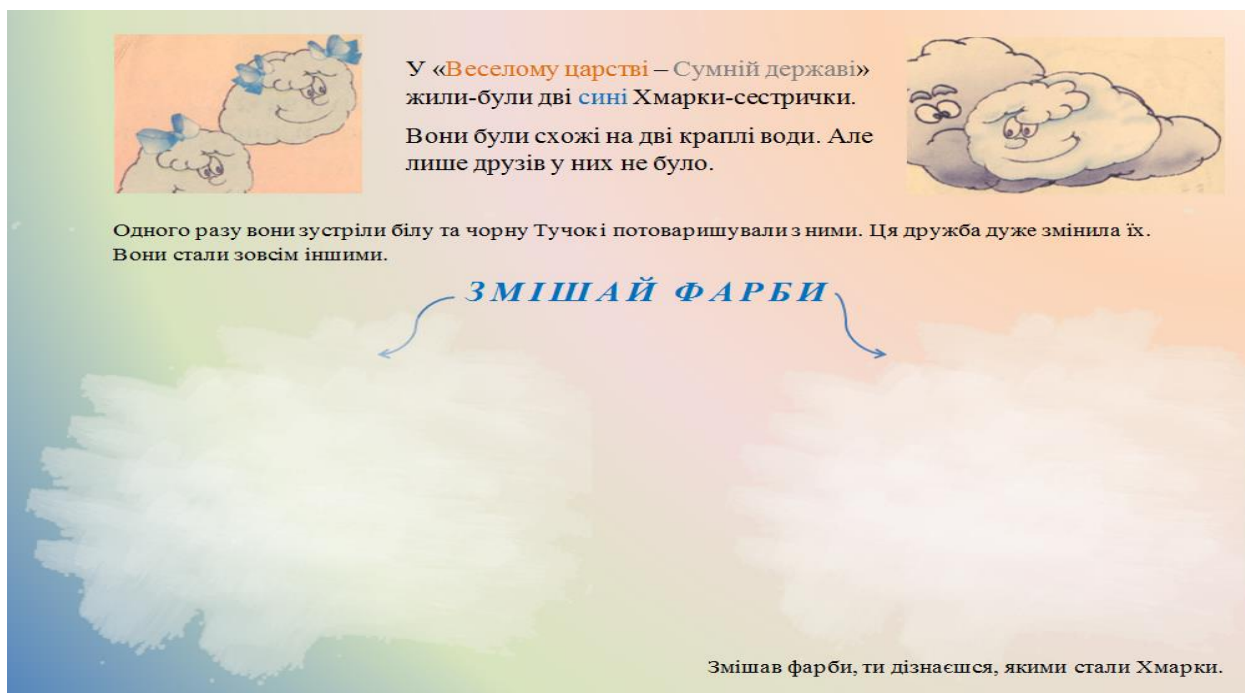

Рис. 3.5. Творчі завдання ігрового проєкту «Веселе царство– сумна держава»

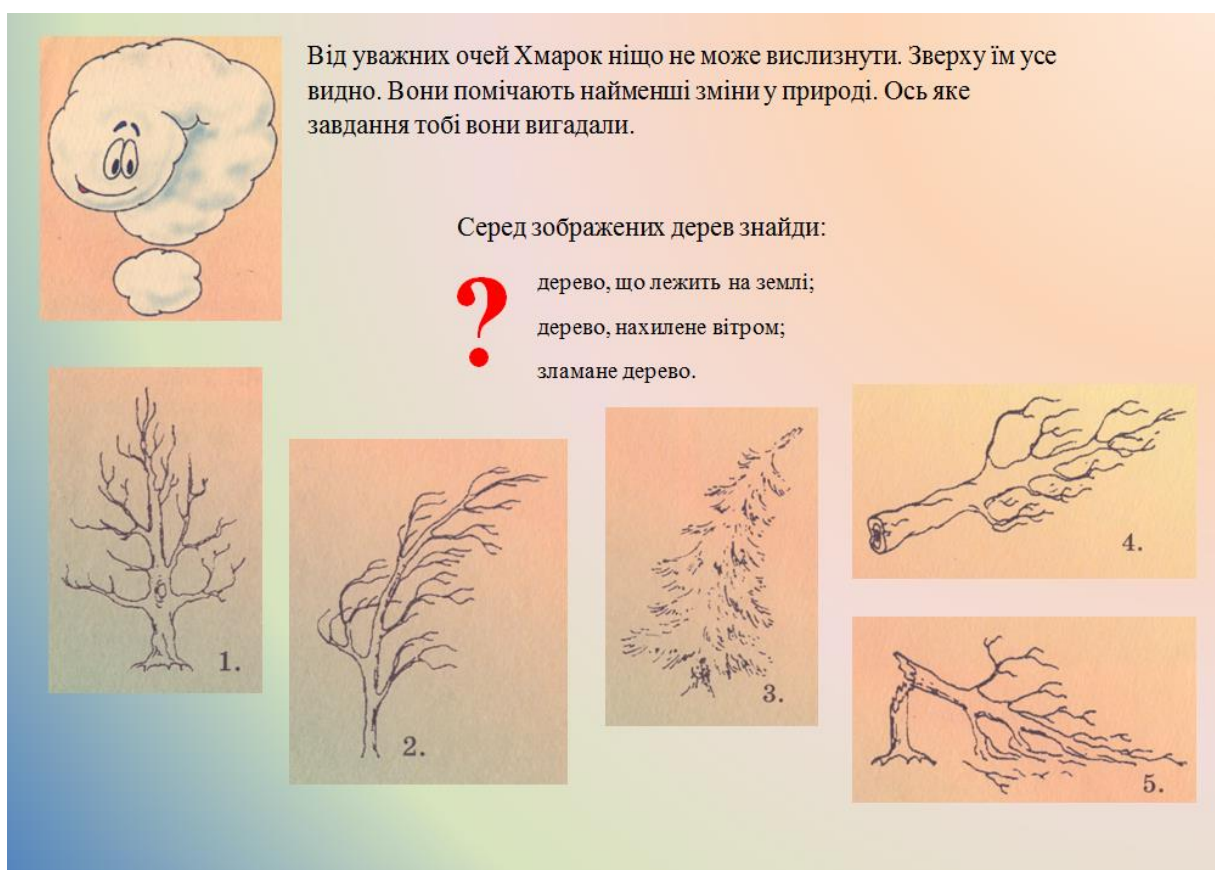

Рис. 3.6. Творчі завдання ігрового проєкту «Веселе царство– сумна держава»

(фарба)

Погода змінилася.
 Небо затягли сірі хмари.
 Налетів вітер.
 Нахилив гілочки дерев.
 Діти пішли з двору.
 Залишилися гуляти тільки ворони та горобці.
 Тривожно.
 Передай цей настрій у малюнку.

Рис. 3.7. Творчі завдання ігрового проєкту «Веселе царство– сумна держава»

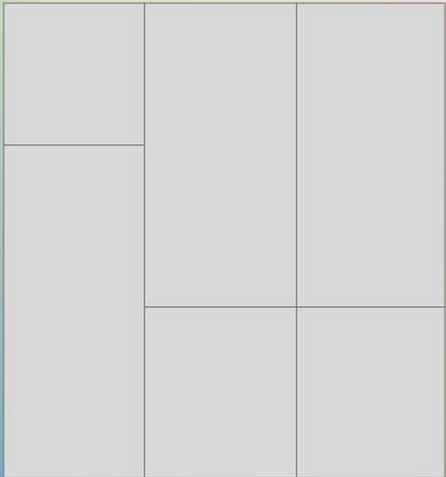
У тебе є кішка?

У моєму царстві-державі багато казкових котів: кіт Базиліо, Кисонька-мурисонька, Кіт у чоботях...

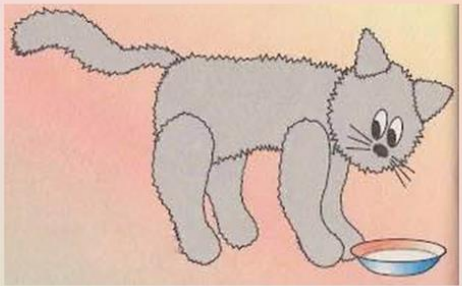
Подумай, які вони?

Придумай свою казку та зобрази kota: доброго чи злого, ласкавого чи хитрого...

(кольоровий папір)

1. Виріж квадрат.
2. Розріж на три смужки.
3. З 1-ї смужки зроби голову і тулуб,
 з 2-ї смужки – передні лапи,
 з 3-ї смужки – задні лапи, з обрізків – хвіст та вуха.

Папір не ріж, а рви, тоді кіт вийде пухнастим. Наклей роботу на наступній сторінці.

Рис. 3.8. Творчі завдання ігрового проєкту «Веселе царство– сумна держава»

Перед сном Хмарки-мами завжди розповідають казки своїм Хмаркам-дітям. Вони знають їх безліч.

А ти любиш казки?

Я розповім тобі буваль-казку "Про птахів і садівник".

У моєму царстві-державі жили-були птахи. Вони були різними: Добрими та Злими. Птахи любили прилітати до саду до садівника. Яких тільки дерев, чагарників та квітів не було у ньому! Садівнику допомагали Добрі птахи. Вони захищали сад та знищували шкідливих комах. Злі птахи заважали працювати садівнику. Вони навіть крали ягоди, а співати зовсім не вміли. Тому садівник допомагав Добрим птахам та відганяв від свого саду Злих птахів. Він їх завжди впізнавав здалеку.

в став літери

У птахів
пті'я були жоветі, блакитні, світло-зелені, рожеві квіти і відтінки.

в став літери

У птахів
пті'я були сірих-коричневих, чорних, червоних, фіолетових кольорів та відтінків.

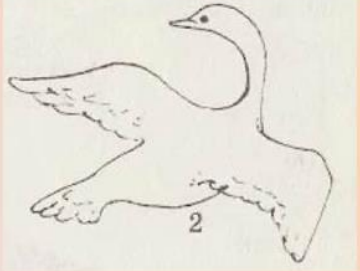

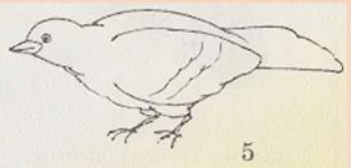

Рис. 3.9. Творчі завдання ігрового проекту «Веселе царство– сумна держава»

Розлютились Злі птахи і звернулися до Чаклунки з проханням: змити всі фарби з птахів. Вона виконала їхнє прохання. Добрі та злі птахи стали однаковими за кольором: білими. Але садівник знову їх упізнав.

А ти впізнаєш? Розглянь птахів.

Які з них добрі, а які злі? Чому ти так думаєш?

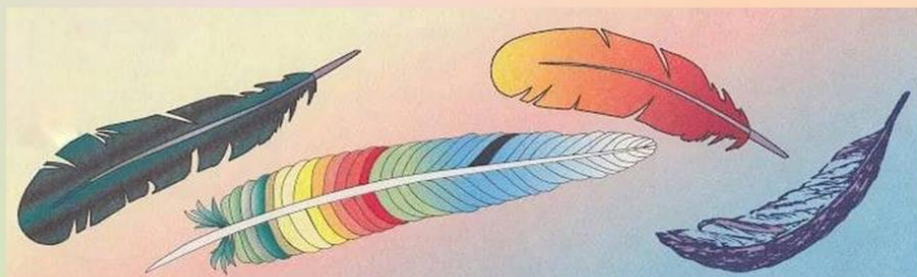

Рис. 3.10. Творчі завдання ігрового проекту «Веселе царство– сумна держава»

Богатир, сміливий та мужній, зміг розчарувати птахів. Вони знову стали кольоровими Зовсім розлютилися Злі птахи. Вони накинулися на Добрих птахів. У цій боротьбі перемогли Добрі птахи, а Злі назавжди залишили державу. Пісні Добрих птахів і зараз чути в прекрасному саду, радуючи садівника.

? У ході битви кілька пір'їн птахів упало на землю.
Яким птахам вони належали раніше?

Впавши на землю, пір'я добрих птахів перетворилося на гарні квіти.

Вони розпускалися рано-вранці, радуючи всіх незвичайними відтінками жовтих, блакитних і рожевих пелюсток. Ранкова роса маленькими краплинами перлів блищала на них.

Інша доля була у пір'я Злих птахів. Вони просто згнили у густій траві, нікому не приніс радості.

Рис. 3.11. Творчі завдання ігрового проекту «Веселе царство– сумна держава»

Зліпи з пластиліну гніздо для злого птаха.

(пластилін)

1. Розкатай кілька "ковбасок" різної довжини.

2. Зліпи з них кільця.

3. Поеднай їх.

4. Згладь пластилін.

5. Прикрась гніздечко Злого птаха рельєфними опуклими зображеннями змій, павуків, ящірок, жуків, кажанів...

Рис. 3.12. Творчі завдання ігрового проекту «Веселе царство– сумна держава»

Рис. 3.13. Творчі завдання ігрового проєкту «Веселе царство– сумна держава»

Після проведення системної роботи на заключному етапі ми намагалися визначити рівень вихованості дітей старшої групи. Для цього ми запропонували їм модифікований «Колірний тест емоційних станів» Люшера. Дитині пропонують обрати квадратик, який ілюструє його настрій під час заняття, потім квадратик, що демонструє його настрій в процесі спілкування з вихователем, вдома, гри з однолітками тощо.

Показники яскраво проілюстрували дієвість і ефективність проведеної роботи.

3.2. Презентація збірки художньо-дидактичних ігор із виховання емоційної культури старших дошкільників.

Автором розкрито зміст роботи з виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку відповідно до нового Базового компоненту дошкільної освіти та програми «Українське дошкілля».

Подані методичні матеріали містять комплекс художньо-дидактичних ігор, конспекти занять, практичний матеріал для виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку в межах проєктної діяльності, тематичного дня або тематичного тижня.

Матеріали тематично укомплектовано та комплексно систематизовано авторськими розробками.

Посібник адресовано вихователям-практикам, батькам, студентам закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Висновки до третього розділу

Презентований авторський досвід до розв'язання проблематики дослідження спрямований на виховання базової (внутрішньої) культури у дитини старшого дошкільного віку, що проявляється в зовнішніх діях і вчинках. Стрижнем такої роботи є культурологічний підхід, спрямований на виховання компетентної особистості.

Естетично-виховні можливості художньо-дидактичної гри спрямовані на формування у дітей культури почуттів, творчої дії у процесі культурних взаємовідношень. Саме в процесі живого споглядання, емоційних переживань дитина яскраво проявляє гармонію рухів і слова.

Систематичність роботи забезпечить дитині емоційну стійкість до зовнішніх негативних впливів; сформує здатність емоційно-вольової регуляції; виховає емпатійність до життєвих викликів.

Сформованість емоційної сфери дітей перед шкільного віку є двигуном розвитку особистісних досягнень. Сформоване чуттєво-детерміноване життя сприяє психологічному, психічному та фізичному здоров'ю як показник якості життя особистості.

ВИСНОВКИ

1. Проблема виховання емоційної культури особистості вивчалася давно. Вона є предметом дослідження філософів, педагогів, психологів. А вихователі-практики знаходяться в постійному пошуку нових ефективних засобів виховання емоційної культури у дітей старшого дошкільного віку.

2. На думку вчених «**культура особистість**» – це «соціально зумовлений рівень розвитку особистості в будь-якій сфері діяльності» [Педагогіка запитання, с. 33].

Виховання складний і суперечливий процес. Виховний вплив є позитивним, коли забезпечує внутрішню активність суб'єкта.

Вихована людина – це високоморальна особистість з емоційно-вольовим механізмом, яка що проявляється в поведінці, людяності, емпатійності, толерантності до інших осіб. **Досконала особистість** – це особистість, здатна на добродійні дії, самопізнання через пізнання оточуючого світу.

Аналіз наукових підходів дозволив побачити різноманітність підходів до розв'язання проблематики дослідження. Узагальнюючи погляди вчених на сутнісний зміст поняття «**виховання емоційної культури**» ми прийшли до висновку, що це частина педагогічної науки, що вивчає закономірності та специфіку діяльності дітей різного віку, спрямованої на формування уявлень, понять, навичок і звичок у дітей.

3. Емоції мають позитивний або негативний характер. Індивідуальна та соціальна оцінка емоцій не співпадає. Вони відрізняються складністю та взаємопов'язані. Вони поділяються на емоції, що підвищують енергію, викликають радість і емоції, що пригнічують особистість.

Індивідуальними особливостями емоційної сфери є: емоційна чутливість, інтенсивність емоційної реакції і її змінність, емоційна стійкість. Індивідуальні прояви емоцій залежать від вольових якостей людини та внутрішніх потреб. Вони спрямовані на задоволення емоційних і індивідуальних потреб особистості.

Особливість емоційної сфери дитини полягає в тому, що емоції знаходяться в структурі природних задатків, локалізовані в підкоркових структурах мозку. Вони виконують різні функції (комунікативну тощо). Їм притаманна специфічність протікання.

4. Сучасна освітня тенденція спрямована на пошук і використання імітаційно-ігрового підходу в організації виховного процесу. Різноманітні ігрові дії є спонукою для самопізнання дитиною себе, її вільного вибору та гуманної поведінки.

Доцільно обрана та використана художньо-дидактична гра допомагає вихователю ввести дитину у світ мистецтва; збагатити змістове наповнення освітнього процесу; збагатити досвід дітей старшого дошкільного віку, виховати емоціогенно стійку особистість.

5. Педагогічний досвід вихователів закладів дошкільної освіти є підтвердженням невикористаних можливостей засобів образотворчого мистецтва у вихованні емоційної культури дітей старшого дошкільного віку.

Доведено, що цей процес відбувається в трьох напрямках, поетапно відповідно до поданого алгоритму при відповідних педагогічних умовах. На кожному з етапів він передбачає реалізацію освітніх задач, спрямованих на формування компетентної особистості, здатної дяти відповідно до етичних норм.

6. Розроблений практичний матеріал, представлений в методичний збірці художньо-дидактичних ігор спрямований на виховання емоційної культури у дітей перед шкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї.

Представлені практичні нароби є перспективним напрямком для забезпечення наступності в роботі закладу дошкільної освіти та школи в концепті Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверіна Х. А. Виховання емоцій у старших дошкільників засобом дитячої книги. *Наукові здобутки з дошкільної освіти студентів КДПУ*. Кривий Ріг : КДПУ. 2010. Вип.1. С. 82.
2. Амонашвілі Ш. У «чаші» дитини сяє зародок зерна культури / пер. з рос. Л. О. Подкоритова. Хмельницький : Подільський культурнопросвітницький Центр ім. М. К. Реріха; Центр інноваційної педагогіки та психології Хмельницького національного університету, Всеукраїнська культурно-освітня асоціація Гуманної педагогіки, 2012. 72 с.
3. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследования феномена. *Вопросы психологии*. 2006. № 3. С. 78–86.
4. Андрейченко О. О. Кольоротерапія: збірник ігр та вправ. Всеосвіта. URL: [https://vseosvita.ua > library](https://vseosvita.ua/library) (дата звернення : 15.10.2021).
5. Бадіца М. В. Формування творчих умінь образотворчого характеру у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис. ...канд. пед. наук:13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 2014. 334 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Київ, 2021. 38 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення : 15.10.2021).
7. Баліцька І. О. Зменшення фізичного та емоційного напруження засобами музикотерапії. *Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти*. / ред. кол. : В.І.Очеретянко (гол.) та ін. Хмельницький, 2019. С. 161–165. URL : <https://cutt.ly/ojM65U5> (дата звернення : 31.10.2021).
8. Бех І. Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : в 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. 280 с.

9. Біляєва Л. М. Картотека дидактичних ігор з образотворчої діяльності спрямованих на розвиток пізнавальних і творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку. URL : <https://nsportal.ru/detskiy-sad/risovanie/2017/02/05/kartoteka-didakticheskikh-igr-po-izobrazitelnoy-deyatelnosti> (дата звернення : 22.10.2021).

10. Бреслав Г. М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: Норма и отклонения. Москва : Педагогика, 1990. 144 с.

11. Висоцька Л. В. Розвиток емоційної культури як умова успішної соціалізації дитини дошкільного віку. URL : <phttp://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/9.pdf> (дата звернення : 15.10.2021).

12. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко та ін. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2008. 400 с.

13. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ : Либідь. 2005. 400 с.

14. Выготский Л. С. Психология искусства. Москва, 1986. 256 с. URL : http://pedlib.ru/Books/2/0404/index.shtml?from_page=1 (дата обращения : 22.10.2021).

15. Глотова Р. В. Розвиток емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку за допомогою використання засобів Арт-терапії. URL : <https://www.beluo31.ru/wp-content/uploads/2020/08/23-glотова-aksenova.pdf> (дата звернення : 22.10.2021).

16. Горошко Н. А. Зображувальна діяльність у дошкільних навчальних закладах (малювання, ліплення, аплікація) : посіб. для вихователів, методистів. Харків : Видавництво «Ранок», 2007. 224 с.

17. Груша Л. О. Педагогічні умови виховання емоційної культури дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13. 00. 01. Київ, 2009. 20 с.

18. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років. Київ, 2016. 304 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf> (дата звернення : 15.10.2021).

19. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. Вид. 2-е видання. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
20. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку засобами музейної педагогіки, музичного та художньо-прикладного мистецтва : тематичний збірник праць / упоряд. : А. А. Волосюк; за заг. ред. Л. А. Шишолік. Рівне : РОІППО, 2014. 50 с. URL : <https://cutt.ly/ajM6vY1> (дата звернення : 31.10.2021).
21. Єрмакова Н. О. Уроки різноколірного чарівництва. *Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти.* / ред. кол. : В.І.Очеретянко (гол.) та ін. Хмельницький, 2019. С. 230–239. URL : <https://cutt.ly/ojM65U5> (дата звернення : 31.10.2021).
22. Ермолаєва-Томина Л. Психологія художественного творчства. 2-е изд. Москва : Академический Проект Культура. 2005. 304 с.
23. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989. 554 с. URL : [http://psychlib.ru/mgppu/eit/EIT-001-.HTM#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/eit/EIT-001-.HTM#$p1) (дата обращения : 25.10.2021).
24. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2008. 112 с.
25. Запорожец А. В., Неверович Я. З. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста. Москва. 1986. 176 с.
26. Інспекторова Т. Особливості естетичного виховання дошкільників засобами музики. URL : <https://cutt.ly/Uj1aMXV> (дата звернення : 31.10.2021).
27. Каган М. С. Философия культуры. Становление и развитие. Санкт-Петербург : Лань, 1998. 448 с.
28. Карабаєва І. І., Савінова Н. В. Моніторинг якості дошкільної освіти: кваліметричний підхід до оцінки розвитку дитини. Київ : ТОВ «МЦФЕР – Україна», 2016. 184 с.
29. Кареліна І. О. Розвиток емоційної сфери дітей в дошкільно освітній організації: вибрані наукові статті. Прага : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2017. 122 С. 50–54. URL :

http://sociosphera.com/images/Books/Books_2017/razvitie_emocional_noj_sfery.pdf (дата звернення : 22.10.2021).

30. Краткий словарь педагогических понятий : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / авт. сост. А. А. Пермяков, В. В. Морозов, Э. Р. Зарядинова. 2-е изд., испр. и доп. Кривой Рог ; Симферополь : Издательский дом, 2010. 144 с.

31. Кононко О. Найголовніше «погода» вдома, або як сформувати емоційну сприйнятливість і чутливість. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 5. С. 32–40.

32. Концепція державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09. 10. 2020 р. № 1233-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-p#Text> (дата звернення: 26.10.2021).

33. Косенко Ю. М. Забезпечення емоційного розвитку дошкільників: підготовка вихователів на етапі професійного навчання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ. 2018. С. 159–164.

34. Косенко Ю. М. Загальна педагогіка: навч. посіб. Маріуполь: ТОВ «Друкарня «Новий світ», 2008. 280 с.

35. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 200 с.

36. Кочерга О. Психофізіологія емоційно-почуттєвого благополуччя дошкільника. *Дитячий садок*. 2010. № 25 (553). С. 8–12.

37. Кучеренко Ж. Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 7. С. 54–60.

38. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти. 2021 р. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf> (дата звернення : 15.10.2021).

39. Лук А. Н. Эмоции и личность. Москва : Знание, 1982. 175 с.
40. Нападій Н. Виховання ціннісного ставлення до людини у дітей старшого дошкільного віку засобами синтезу мистецтв. *Вісник Інституту розвитку дитини. Філософія, педагогіка, психологія*. Київ, 2013. Вип. 30. С. 80–85. URL : <https://cutt.ly/YjM2TxG> (дата звернення : 31.10.2021).
41. Нікіфорова Л. Б. Структура та функції емоційної культури особистості. *Гуманітарні науки. Науково-практичний журнал*. 2007. № 2 (14). С. 150–154.
42. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур; за заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
43. Олійник О. Емоційна компетентність: шляхи реалізації якісного розвитку дитини дошкільного віку. *Методика початкового навчання і дошкільного виховання*. Розд. 2. С. 265–270. URL : <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1637/Oliinyk-O.M.-Emotsiina-kompetentnist-shliakhy-realizatsii-yakisnoho-rozvytku-dytyny-doshkilnoho-viku.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення : 22.10.2021).
44. Олійник О. М. Культивация емоційної культури як ціннісної потреби дитини дошкільного віку. *Інноватика у вихованні*. Рівне, 2018. Вип. 7. Т. 2. С. 239–247. URL : <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1649/Oliinyk-O.M.-Kulytvatsiia-emotsiinoi-kultury-yak-tsinnisnoi-potreby-dytyny-doshkilnoho-viku.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення : 22.10.2021).
45. Олійник О. Особливості емоційного розвитку та умови формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань, 2013. Вип. 47. С. 167–173. URL : <https://cutt.ly/ljM4ziM> (дата звернення : 31.10.2021).

46. Олійник О. Педагогічні механізми формування емоційного досвіду та емоційно ціннісних компетентностей дитини старшого дошкільного віку в контексті мистецького впливу. URL : <https://cutt.ly/rjM9TrB> (дата звернення : 31.10.2021).
47. Педагогіка в запитаннях і відповідях: навч. посіб. /Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина. Київ: Знання, 2006. 252 с.
48. Педагогічні ідеї К. Д. Ушинського (До 145-річчя від дня народження). URL : <https://library.kpnu.edu.ua> > p (дата звернення : 15.10.2021).
49. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів. Київ : ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.
50. Познавательные процессы : ощущения, восприятия / под ред. А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова, В. П. Зинченко. Москва: Педагогика, 1982. 336 с.
51. Про дошкільну освіту : Закон України від 01.01.2021 № 2628-III. URL : <https://zakon.help/law/2628-III> (дата звернення: 26.10.2021).
52. Про культуру : Закон України / Міністерство освіти і науки України. URL.: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/ (дата звернення : 15.10.2021).
53. Психолого-педагогічна діагностика старшого дошкільника напередодні його вступу до школи : метод. посіб. /за заг. ред. Н. В. Намінат, Т. Г. Андрєвої. Кривий Ріг. 2011. 296 с.
54. Роджерс К. Эмпатия. Психология эмоций: тесты. Москва : Педагогика, 1990. 412 с.
55. Рожина Л. Н. Развитие эмоционального мира личности. Минск, 1999. 256 с URL : <https://www.klex.ru/hxp> (дата обращения : 22.10.2021).
56. Сухомлинский В. А. Об умственном воспитании. Київ : Радянська школа, 1983. 224 с. (Педагогическая библиотека).

57. Трофаїла Н. Д. Підготовка майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук (д-ра філософ.) : 13.00.08. Умань 2019. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua> > [ha...](#) (дата звернення : 22.10.2021).

58. Українське дошкілля : програма розвитку дитини дошкільного віку / за заг. Ред.. О. В. Низковської. Тернопіль : «Мандрівець», 2017. 257 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf (дата звернення : 15.10.2021).

59. Формування емоційної сфери дитини засобами образотворчого мистецтва під редакцією Білгород-Дністровського відділу освіти НВК «ДНЗ-ЗОШ 1 ступення». URL : <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-emocijnoi-sferi-ditini-zasobami-obrazotvorcoi-dialnosti-106058.html> (дата звернення : 25.10.2021).

60. Фребель Ф. Воспитание человека. Москва : Книгоиздательство, 1913. 359 с.

61. Хамитов Н. Крылова С. Философский словарь. Человек и мир. Київ: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. 308 с.

62. Хортюк О. Психолого-педагогічні аспекти мистецької діяльності дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Вінниця, 10-11 лист. 2015 р.). Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. С. 296–299. URL : <https://cutt.ly/Sj1pEd8> (дата звернення : 31.10.2021).

63. Чумакова А. А. Виховання емоційної культури молодших школярів засобами музикотерапії у позашкільних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ. 2019. URL : <https://snu.edu.ua> > [CHUMAKOVA-dysertatsiya](#) (дата звернення : 22.10.2021).

64. Чумакова А. А. Емоційна культура як педагогічний феномен: підходи, поняття, структура. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. Запоріжжя, 2019. № 1 (31). С. 63–71.

65. Шевчук А. Творче освоєння дитиною світу культури. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 12. С. 4–10.

66. Шульга Т. В. Емоційна культура сучасного фахівця дошкільної освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2019. Вип. 52. С. 36–52.

67. Bar-On R. Emotional intelligence: an integral part of positive psychology. *South African Journal of Psychology*. 2010. 40(1). P. 54–62.

68. Furnham A. Explaining the popularity of emotional intelligence. In K. Murphy (Ed.). *A critique of emotional intelligence what are the problems and how can they be fixed* Pennsylvania State University, United States. 2014. p. 141–160.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1.

**Аналіз змісту освітніх програм з виховання емоційної культури у
дітей старшого дошкільного віку**

Програма	Характеристика емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку	Завдання, які стоять перед вихователем
<p align="center">«Українське дошкілля»</p>	<p>Емоції дітей старшого віку стриманіші. Діти вчаться приховувати страх, агресію, сльози, стають менш образливими. Засвоюють мову жестів, міміку, пози, інтонації голосу. Відбувається подальша диференціація почуттів: гордість, жалість, ревності, заздрощі. Урізноманітнюються прояви почуття власної гідності [58, с. 165].</p> <p>Щодо мистецтва, то дитину старшого дошкільного віку приваблює все яскраве, емоційно забарвлене, те, що можна досліджувати, з чим можна експериментувати, причому її цікавить не сам процес, але й результат [58, с. 199].</p>	<p>Емоційний комфорт. Дітей старшого дошкільного віку треба учити адекватно реагувати на різні життєві ситуації, стримувати негативні емоції, які впливають на психічний розвиток, нервову систему. Сприяти прояву почуття щирості, приязності, співчуття. Учити під час ігор дотримувати способів ролювої поведінки, норм та етикету спілкування; розуміти, що у грі формуються всі позитивні риси характеру. Приділяти увагу збалансованості фондів «хочу», «можу» та «треба», розвитку здатності поводитися совісно [58, с. 168].</p> <p>Сприймання мистецтва. Розвивати здатність дітей емоційно сприймати твори мистецтва, належно оцінювати їх, емоційно відгукуватися під час їх розгляду. Вчити самостійно називати жанр твору, характер, настрій та засоби музичної виразності [58, с. 205].</p> <p>У дітей старшого дошкільного віку треба формувати особистісну емоційну позицію до творів художньо-творчої діяльності [58, с. 207]</p> <p>Музична діяльність. На шостому році життя діти емоційно сприймають музичні твори, визначають їх жанр, характер, настрій (радісно, сумно, тривожно тощо) [58, с. 211].</p>

<p>«Дитина»</p>	<p>У цьому віці в поведінці дошкільників відбуваються якісні зміни: формується можливість саморегуляції, тобто діти починають висувати до себе ті вимоги, які раніше висували до них дорослі. Так вони можуть, не відволікаючись на більш цікаві справи, доводити до кінця малопривабливу роботу. Це стає можливим завдяки усвідомленню дітьми загальноприйнятих норм і правил поведінки та обов'язків їх виконня. Дитина емоційно переживає не тільки оцінку її поведінки іншими, але й дотримання нею самою норм і правил, відповідність поведінки своїм морально-етичним уявленням. Діти часто намагаються контролювати дії один одного, тобто вказувати, як повинен поводитись той чи інший персонаж. У випадкаї виникнення конфліктів під час гри діти пояснюють партнерам свої дії або критикують їх вчинки, посилаючись на правила. Ігрові дії стають різноматінтими. Вони охоче розповідають про те, що з ними сталося: де були, що бачили. Діти уважно слухають одне одного, емоційно співпереживають розповідям друзів (чи групи) або їхнім позитивним якостям (Вона хороша) [18].</p>	<p>Діти вчаться самостійно будувати ігрові та ділові діалоги, освоюють правила мовленнєвого етикету, в описовому й оповідальному монологах здатні передавати стан героя, його настрій, ставлення до події [18, с. 143–147].</p> <p>Ознайомлення з живописом. Пріоритетне завдання педагога – упередити у дітей байдужність та емоційну глухоту до мистецтва живопису. Давати доступні їм відомсті про художників, розвивати креативність мислення, стимулювання бажання самостійно сприймати та невимушено, вільно, нешаблонно. Навчити дітей чуттєвому сприйманню.</p> <p>Також у дітей старшого дошкільного віку треба продовжувати розвивати емоційний відгук на музику [18, с. 187–189].</p> <p>Продовжувати формувати вміння емоційно сприймати та відгукуватись на театральні вистави та інсценівки у виконанні дорослих [18, с. 193].</p>
-----------------	--	--

**Методика визначення рівня інтересу до емоцій, почуттів,
емоційної поведінки інших людей і власної**

(за А. А. Чумаковою)

1. Ти часто запитуєш батьків про їхні почуття?
 2. Ти часто розповідаєш батькам про власні почуття?
 3. Ти обговорюєш із друзями свої почуття?
 4. Ти запитуєш друзів про їхні почуття після важливих подій (день народження, відпочинок у родичів, контрольна, змагання, відповідь біля дошки тощо)?
 5. Можливо відгадати або визначити почуття та настрої людини, як що ти її бачиш, але не маєш можливості розмовляти?
 6. Як ти думаєш, можливо визначити емоції та почуття людей, якщо ти їх не бачиш, але чуєш?
 7. Ти вмієш відгадувати настрої людини за обличчям, за ходою, за гучністю голосу?
 8. Ти часто звертаєш увагу на настрої та емоції оточення?
 9. Ти любиш переглядати мультфільм “Маша та Ведмідь”?
 10. Як ти вважаєш, поведінка Маші правильна?
 11. Ти розумієш, що відчуває та як реагує Ведмідь на шкоди Маші?
 12. За якими ознаками ти розумієш емоції та почуття Ведмедя?
-
13. Ти вмієш передавати свої почуття без слів, як Ведмідь?
 14. Кого з героїв казок, мультфільмів, фільмів, книжок ти вважаєш веселим _____
сумним _____
злим, постійно розлюченим _____
наляканим, боязливим _____
спокійним, стриманим _____

Перед проведенням анкетування потрібно переконатися, що всі діти знають мультфільм «Маша та Ведмідь». Якщо хтось із дітей не бачив його, потрібно або переглянути його на заняттях, або домовитися з батьками про перегляд удома. За бажанням можна обрати інший мультфільм чи фільм за умови, що один із головних героїв мовчить та обов'язково має виразну міміку, пантоміміку.

Зважаючи на вікові розбіжності між дітьми, запропоновано два варіанти відповіді:

- писати «так» або «ні»;
- ставити знаки «+» (відповідь «так») або «-» (відповідь «ні»).

Оцінка результатів:

Відповідь «так» – 1 бал; відповідь «ні» – 0 балів. У відповіді на питання 12 потрібно перерахувати мімічні ознаки (усмішка, підняті очі, підняті брови, зведені брови тощо). У відповіді на питання 14 потрібно перелічити імена героїв (тигра, віслук Іа, чахлик-невмирущий та ін.). За кожне ім'я, яке відповідає вимогам, надається 1 бал.

Показники: стійкий рівень – 14 балів та більше;

достатній рівень – 7-13 балів;

нестійкий рівень – 0-6 балів [63].